

Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer

LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE

IDÉSKRIFT # 9 FRÅN BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

RAPPORT 2002:8

DENNA RAPPORT KAN BESTÄLLAS HOS BOKHANDELN
ELLER HOS FRITZES KUNDSERVICE, 106 47 STOCKHOLM.
TELEFON 08-690 91 90 FAX 08-690 91 91
E-POST ORDER.FRITZES@LIBER.SE

PRODUKTION

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET, INFORMATION OCH FÖRLAG
BOX 1386, 111 93 STOCKHOLM
TELEFON 08-401 87 00 FAX 08-411 90 75
E-POST INFO@BRA.SE
BRÅ PÅ INTERNET WWW.BRA.SE
ISSN 1100-6676 ISBN 91-38-31928-4
FÖRFÄTTARE MERIKE LIDHOLM
ILLUSTRATION LARS ESSELLUS
LAYOUT OCH GRAFISK PRODUKTION BRITTON & BRITTON
TRYCK INTELECTA DOCUSYS 2002
© BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Innehåll

FÖRORD	6
INLEDNING	8
ÅTGÄRDER FÖR UNGDOMAR	13
Våga bryta mönstret! – Jämo mot könsmobbing i skolan	15
Kvinnojourer och skolor samarbetar	16
Tjejer stöttar tjejer	17
Särskilt för killar	19
Undervisning för lärare och elever	20
SOCIALTJÄNSTENS ANSVAR OCH ARBETE FÖR KVINNOFRID	23
Resurspersoner	25
Socialtjänsten har ett tydligt ansvar	25
Specialkompetens för våldutsatta kvinnor	26
Opinionsbildning, utbildning och stöd	27
HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN MÖTER MISSHANDLADE KVINNOR	31
Policydokument och handlingsplaner	33
Ökad uppmärksamhet inom primärvården	34
Personal vid akutmottagningar får kontinuerlig utbildning	35
Att fråga kvinnor om utsatthet för våld	36
KOMMUNALA KRISCENTRA OCH SAMTALSGRUPPER FÖR KVINNOR SAMT IDELLA KVINNO- OCH BROTTSOFFERJOURER	39
Kriscentrum för skydd, stöd, rådgivning, handledning och utbildning	41
Våldutsatta kvinnor får stöd i samtalsgrupper	42
Kvinn- och tjejjourer samt brottsofferjourer	45
INSATSER FÖR BARN OCH UNGA I FAMILJER MED VÅLD	47
Kartläggning, samtal, gruppverksamhet och utåtriktad information	49
Uppsökande verksamhet och stöd i grupp	50

Barn i utsatta familjer får behandling
 Gruppbehandling för barn och föräldrar

SÄRSKILT UTSATTA GRUPPER

En tryggare bas i det svenska samhället
 Kvinnors Nätverk – stöd till invandrarkvinnor
 Våld i lesbiska relationer
 Våld mot kvinnor med funktionshinder
 Våld mot äldre kvinnor
 Våld mot kvinnor med missbruksproblem
 Jour- och stödgrupp för missbrukande kvinnor

ATT UPPMÄRKSAMMA RELATIONSVÅLD PÅ ARBETSPLATSER

MANLIGA NÄTVERK, KRISCENTRA OCH BEHANDLINGSPROGRAM FÖR MÄN

Gruppbehandling för att hitta alternativ
 Kriscentra där män kan söka stöd och hjälp
 Manliga nätverk för att motverka våld

RÄTTSPROCESSEN VID VÅLD OCH HOT MOT KVINNOR I NÄRA RELATIONER

Samordning av kompetens i Malmö
 Samordnare och prioritering i Västra Götaland
 Åtgärder för snabbare lagföring

BRED SAMVERKAN FÖR KVINNOFRID

Några exempel på samverkan
 Fridenberg – stöd, utbildning och samverkan
 Konsekvent ingripande i Urväg
 Samsyn och samtidiga insatser i Malmö
 Operation Kvinnofrid – samverkan, opinionsbildning och utbildning

MER INFORMATION

ANNAN LITTERATUR

51
 52
 55
 57
 58
 59
 60
 62
 63
 64
 67
 73
 75
 78
 78
 81
 83
 84
 85
 89
 91
 92
 94
 96
 97
 102
 103

Förord

Våld och kränkningar mot kvinnor är ett allvarligt och till stora delar dolt problem. Ofta är det ett stort steg för en kvinna att träda fram och berätta om sin situation, till exempel genom att polisanmäla en man som är far till hennes barn. Det kan också vara svårt att veta vart man ska vända sig och vilket stöd som finns att få.

Det finns många som har till uppgift att hjälpa utsatta kvinnor. Det är myndigheter som polis, åklagare, socialtjänst, hälso- och sjukvård, men också kvinno- och brottsofferjourer och andra frivilliga organisationer. Allt för sällan är dock insatserna högt prioriterade, tillräckligt samordnade och kända för dem som behöver hjälpen.

I denna skrift har vi samlat exempel på olika typer av verksamheter som syftar till att förebygga, bemöta och minska våld mot kvinnor. Syftet är att stimulera till fler initiativ på det lokala planet. Målggruppen är alla som kommer i kontakt med kvinnor som kan vara utsatta för våld och som på olika sätt kan bidra till att förebygga och motverka våldet.

I skriften ges exempel på insatser inom en rad olika områden, från allmänt förebyggande arbete riktat till ungdomar, till information och medvetandegörande riktat till allmänheten. Det finns också

exempel som rör omhändertagande och stöd till de drabbade samt samordning av insatser från olika aktörer. Flertalet insatser gäller dock information eller utbildning. Ambitionen har varit att få med olika aktörer samt att fokusera på specifika grupper som kan behöva riktade insatser eller tenderar att glömmas bort. Exemplet har således valts för att ge bredd, men urvalet är begränsat och därför inte heltäckande – många fler insatser görs. Det pågår glädjande nog mycket arbete i stort och smått för att skapa ökad kvinnofrid i landet, intensivt på vissa håll och mer i sin linda på andra.

Skriftens författare är Merike Lidholm, projekthanterad vid Brottsförebyggande rådet (BRÅ). Värdefulla synpunkter har lämnats av Eva Tiby, Stockholms universitet. Projektet har genomförts under ledning av Erik Grevholm, tf. enhetschef vid BRÅ.

Stockholm i mars 2002

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Jan Andersson
Enhetschef

Inledning

Våld och hot i en nära relation är en vardagsverklighet för många kvinnor. Det är ett allvarligt, utbrett och till stora delar dolt brott. Mäns våld och hot mot kvinnor är brott som ofta upprepas och många av de kvinnor som utsätts känner ständigt otrygghet. Därför behövs det omfattande och kraftfulla insatser för att motverka och förebygga dessa problem. I denna skrift används för enkelhets skull begreppet våld, både om våld, hot om våld och kränkningar av olika slag.

Numera finns en bred enighet om att våld mot kvinnor är ett komplext problem med sammansatta orsaker, på såväl strukturell, kulturell som individuell nivå. Än så länge är kunskapen begränsad om varför vissa män tar till våld mot sina närmaste. Erfarenhet och forskning visar att dessa män inte utgör någon homogen grupp. Ett varligt mönster är att de förnekar och förringar sina handlingar och skyller på offret.

En kvinna som blir utsatt för våld och hot av sin partner tar ofta själv på sig skulden. Perioder av misshandel följs ofta av försoning, tills våldet återigen upprepas. På grund av hot, rädsla för upptrappning och en gradvis nedbruten självkänsla, kan det vara svårt att bryta upp från ett misshandelsförhållande. Ett uppbrott innebär inte heller säkert att våldet och trakasserierna upphör. En separation är i regel en lång process, där kvinnan behöver stöd och skydd. Kombinationen av beroende och förhoppningar om en positiv utveckling av förhållandet gör att kvinnan inte sällan trots allt väljer att stanna hos sin partner ännu en tid.

MÅNGA OCH GEMENSAMMA ÅTGÄRDER

Åtgärder för att förebygga våldet och dess konsekvenser behöver vidtas i skilda sammanhang och på olika nivåer. De bör riktas till såväl drabbade kvinnor och barn, förövare, personer som yrkesmässigt möter problemen som till allmänheten. Insatserna kan inriktas på att förhindra att våld överhuvudtaget används i nära relationer, eller på att våldshandlingar inte ska upprepas. På strukturell nivå handlar det om att förändra de förutsättningar som skapar och

bevarar mäns våld, exempelvis patriarkala strukturer, ojämlika maktförhållanden mellan könen, negativa attityder mot kvinnor och glorifiering av våld.

För att en förändring ska komma till stånd måste många olika aktörer ta sitt ansvar och bilda en kedja med höjd medvetenhet och kompetens. Det behövs alltså samverkan med ett tydligt samordningsansvar. På så sätt ökar förutsättningarna för att gränser ska överbryggas, både av praktiskt slag och när det gäller synen på problemen. Då kan fördelarna med kompletterande kompetenser, arbetsuppgifter och synsätt tas till vara, i stället för att utgöra hinder för samarbetet. En samfinansiering av verksamheter, som berör flera parter och tydliggör det gemensamma ansvaret, har visat sig vara en fördel. Många av de projekt för kvinnofrid som har kommit längst och permanentats har från början drivits av eldsjälar. Men insatsernas fortlevnad och utveckling är många gånger beroende av att de blir en del i de ordinarie verksamheterna.

En central fråga är utbildning. Kontinuerlig utbildning behövs för yrkesgrupper som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor och deras barn och med männen som tillgriper våld. Det finns anledning att se över vilka yrkesgrupper som får ta del av utbildningen, så att kretsen inte blir alltför smal. Ökad kunskap och uppmärksamhet i fler verksamheter kan också bidra till att minska det stora mörkertalet när det gäller våld mot kvinnor. Exempel på ”annorlunda” aktörer som finns representerade i samverkansgrupper för kvinnofrid är:

- primärvården
- vuxenpsykiatrin
- barn- och ungdomspsykiatrin
- elevvården
- familjerättsdgivningen
- tandvården

STÖD TILL KVINNOR SOM ÄR UTSATTA FÖR VÅLD

Åtgärder mot våld mot kvinnor i nära relationer kan dels syfta till att lindra konsekvenserna av våldet och kränkningarna, dels förebygga fortsatta våldshandlingar och övergrepp. Det gäller därför att

ta hand om, stödja och hjälpa alla parter när våldet väl har inträffat. Yrkesgrupper som möter kvinnor, som kan vara utsatta, måste ha kunskap och våga fråga för att kunna upptäcka problemen och ge stöd i ett tidigt skede. Kvinnorna måste förutom skydd, stöd och hjälp med bearbetning få ett adekvat bemötande inom rättsväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården etc. Männenn som utsätter sina kvinnor för våld behöver behandling för att få ökad insikt, förändra attityder samt för att kunna bryta våldsmönstret. Barn och unga som vuxit upp med räddsla, våld och hot måste få hjälp att bearbeta dessa trauman, avlastas skuld känslor och bygga upp en trygg identitet.

Om arbetet med att motverka våldet mot kvinnor ska nå framgång behöver maktfördelningen mellan könen synliggöras, debatteras och förändras mot ökad jämställdhet. Det handlar också om attitydförändringar i vid bemärkelse och om att ta avstånd från alla former av kränkningar och övergrepp. Maktnissbruk i relationer kan också förebyggas i arbete med att påverka barns och ungas självkänsla och förmåga till empati. Deras föresällningar om kvinnligt och manligt och relationen mellan könen bör också påverkas. Hit hör det arbete som görs i förskola, skola och fritidsverksamheter när det gäller värderingsfrågor, kamratstöd, konfliktantering etc. Många insatser görs, men allt för ofta i form av punktsatser av eldsjälar eller med krafter utifrån. I större utsträckning behöver åtgärderna permanentas.

BARN OCH UNGDOMAR VIKTIGA MÅLGRUPPER

Först under senare år har fokus riktats mot situationen för de barn och unga som bevitnar våld i familjen. Många barn har en skräckfylld uppväxt med upplevelser som de ofta inte kan, vill eller vågar tala om. Konsekvenserna kan bli bristande tillit till vuxenvärlden, skam- och skuld känslor, en erfarenhet av den starkes rätt och att konflikter löses med våld. Verksamheter som inriktar sig på att ge barnen tillfälle att bearbeta sådana upplevelser ger barnen en chans att gå vidare, utan risk för att de upprepar våldet i sina kommande relationer.

Att förebygga våld mot kvinnor kan också vara att förbereda ungdomar för framtida nära relationer och ge par och individer möj-

lighet att finna andra lösningar än våld i krisituationer. Det kan även vara att tidigt upptäcka om det förekommer våld. Därför är det önskvärt med insatser som ökar förutsättningarna för att unga kvinnor och män ska utveckla en trygg identitet, god självkänsla, förmåga till empati, kommunikation och goda relationer. Ett sätt kan vara att erbjuda möjligheter att diskutera etik, värderingar och attityder.

NÄTVERK MOT VÅLDET

Ett förhållandevis nytt inslag i arbetet för kvinnofrid är initiativ till debatt och attitydpåverkan män emellan och att män i organiserad form tar avstånd till våld mot kvinnor. Sådant arbete bedrivs bland annat i olika manliga nätverk. Samtal män emellan om dessa frågor, till exempel på arbetsplatser, i idrottsföreningar och under värnpliktsutbildningen, kan bidra till att kunskapen och medvetenheten ökar. En grund till avståndstagande från våld kan också läggas genom insatser som riktar sig direkt till unga pojkar.

I denna skrift ges en rad exempel på insatser för kvinnofrid. Det finns dock fortfarande luckor som behöver fyllas ut, bland annat när det gäller särskilda grupper av våldutsatta kvinnor. Exempel på grupper som är i beroendesituation och därför extra sårbara är funktionshindrade och missbrukande kvinnor. På några områden har man här kommit längre i andra länder; till exempel i Norge när det gäller våld mot äldre och i USA när det handlar om våld i lesbiska relationer. Det finns således mycket att lära genom ett fortsatt utbyte av erfarenheter, såväl inom landet som internationellt.

kapitel 1.

Åtgärder för ungdomar

Våld förekommer även i förhållanden mellan unga.

Det språkliga klimatet mellan ungdomar är ofta hårt och kvinnoförnedrande.

Grunden för ömsesidig respekt och jämstördiga relationer måste läggas tidigt.

Våld som maktmedel vittnar om respektlöshet och brist på förmåga att finna alternativ. I jämbördiga fungerande relationer mellan kvinnor och män kan konflikter i regel lösas i ömsesidig respekt. Separationer kan genomföras utan att besvikelse leder till våld. Att arbeta förebyggande för kvinnofrid handlar därför till stor del om att ge barn och unga förutsättningar att bygga upp såväl självrespekt som respekt för andra. Det gäller att påverka attityder och värderingar som grund för jämställdhet och jämbördighet i relationer. En annan aspekt är att såväl flickor som pojkar måste få lära sig att uttrycka känslor och värna om sin integritet. De ska kunna hävda sin uppfattning och respektera andras. Ungdomar måste få ifrågasätta snäva föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. De måste också bli medvetna om den makrobalans mellan könen som generell sett fortfarande råder i dagens samhälle och få diskutera hur den kan motverkas.

Barn får sina förebilder i synen på kvinnor och män och relationen mellan könen såväl i familjen som i förskolan, skolan, på fritiden, i kamratgruppen och inte minst genom medier och reklam. I de miljöer där barn och ungdomar vistas och fostras behövs insatser för att stärka jämställdheten och motverka könsdiskriminering och könsstereotypa föreställningar.

I många förskolor, skolor och fritidsverksamheter pågår ett sådant arbete, som också kan bidra till att förebygga våld i nära relationer. För att det förebyggande arbetet ska bli långsiktigt är det väsentligt att sådana insatser införlivas i de ordinarie verksamheterna.

Insatserna för att stärka självkänslan, samtala om livsfrågor etc. riktar sig vanligtvis främst till flickor. Med tiden har ambitionerna att också erbjuda pojkar sådana insatser ökat, till exempel genom att ge dem tillfälle att diskutera alternativa uttryck för manlighet till sådana som ofta är förknippade med våld och dominans. Det är viktigt att inte glömma pojkarna och de unga männen när det gäller frågor om relationer, självkänsla och integritet.

Våga bryta mönstret! – JämO mot könsmobbing i skolan

Jämställhetsombudsmannen (JämO) verkar för ökad jämställdhet i skolan. Utgångspunkten är ett försöksarbete mot könsmobbing

och sexuella trakasserier i skolan. Målet är att skolan ska ha ett arbetsklimat som ger flickor och pojkar en positiv självbild och stärker deras självkänsla. Flickorna ska kunna bli starka och självständiga kvinnor som ställer krav på en fredad livssituation och pojkar ska kunna bli socialt ansvarstagande vuxna män.

Enligt JämO:s analys grundläggs bristen på jämställdhet i traditionella föreställningar om manligt och kvinnligt. Genusteorier och idéhistoria bör därför lyftas som kunskapsämnen i skolan. Även personal från olika yrkeskategorier i skolan behöver kunskap om hur de kan möta elevernas behov av information och diskussioner om relationer, makt och kön. Det betyder också att alla som ska arbeta med jämställdhetsfrågor måste skärskåda sina egna värderingar och föreställningar.

I två skolor har JämO har bedrivit ett utvecklingsprojekt där all personal och alla elever i några årskurser på högstadiet och gymnasiet fått utbildning i följande: sex och samlevnad, könsombildning, sexuella trakasserier, kommunikation och om jämställdhet som ideal och verklighet. Med dessa erfarenheter som grund har JämO utarbetat ett styrdokument för skolans utvecklingsarbete i jämställdhetsfrågor. Det är en jämställdhetsplan som innefattar eleverna och en handbok mot könsombildning i skolan. Handboken innehåller både teorier och metoder för arbetet mot könsombildning och för ökad jämställdhet. Den tar upp frågor om kropp och känslor, medie- och reklamanalys, skönhetsideal, heterosexualiteten som norm samt sex och samlevnad i ett jämställdhetsperspektiv. Handboken beskriver också hur man kan kartlägga skolans arbetsmiljö och ta fram jämställdhetsplaner och handlingsplaner mot sexuella trakasserier. Det betonas att en jämställd skola bara kan åstadkommas genom ett ständigt förändringsarbete, som måste få ta tid. JämO har också tagit fram en videofilm om sexuella trakasserier som underlag till diskussioner.

Kvinnojourer och skolor samarbetar

Många kvinno- och tjejjourer bedriver utåtriktad verksamhet, bland annat i skolor. Att föra ut kvinnojourernas kunskap och erfarenhet om kvinnors utsatthet och att ge ungdomar tillfälle att reflektera över dessa frågor, är ett viktigt arbete i sig. I många fall kombineras detta med aktiviteter för att stärka ungdomarnas självkänsla.

Hallands Kvinnojourers Länsförbund bedriver ett ungdomsprojekt i samarbete med bland annat näppolis, skolkuratorer, ungdomsmottagningar, kvinnojourer och studieförbund. Syftet är att hjälpa unga att skapa bättre relationer med ömsesidig respekt, tillit och hänsyn. Ytterligare ett syfte är att uppträcka och stötta ungdomar som lever i familjer där det förekommer våld. De personer som på deltid arbetar med projektet har alla erfarenhet av arbete med ungdomar och är verksamma i de lokala kvinnojourerna, antingen som anställda eller som frivilligarbetare.

Projektet inleddes med att unga flickor tillfrågades om vilka insatser de såg behov av. Flickorna önskade bland annat självförsvarskurser, att någon skulle komma ut i skolorna och prata om relationsvåld och sexuella trakasserier samt att det skulle införas en jourtelefon dit den som hade problem kunde ringa. Med dessa resultat som grund utvecklades projektet. Exempel på delar som ingår är:

- Information och utbildning för personal som arbetar med barn och ungdomar inom förskola, skola och fritid.
- I samband med föreläsningar samt i tjej- och killgrupper i skolorna ges ungdomar tillfälle att diskutera attityder och värderingar.
- Jagstärkande grupper, lägenverksamhet och självförsvarskurser för unga tjejer.
- Jourtelefon dit unga som behöver stöd och hjälp kan ringa, till exempel för att de lever i familjer där det förekommer våld.
- En hemsida där ungdomar kan ställa frågor.

Gensvarer och intresset från såväl elever som personal har varit starkt. Det finns ett stort behov av att prata om och agera mot till exempel ett sexualiserat språkbruk och sexuella trakasserier i skolan. Bland planerna för framtiden ingår att utbilda kamratsödjare i klasserna.

Tjejer stöttar tjejer

Många olika insatser och metoder behövs när det gäller att medverka till att unga kvinnor blir trygga i sig själva och kan freda sina gränser när det är nödvändigt. Kommunernas ungdomsmottagningar får genom möten med ungdomarna inblick i de många gånger tuffa villkoren i deras uppväxtniljöer. Ofta används kunskapen i utåtriktat arbete, inte minst gentemot skolan.

I Partille i Göteborg har ungdomsmottagningen prövat ett annorlunda sätt att arbeta. I stället för att arbeta problemriktat tar ungdomsmottagningen fasta på det positiva och flickornas egna kunskaper om sina livsvillkor. Syftet är att stärka deras självkänsla, ge dem förutsättningar att hantera sin tillvaro och se mening och sammanhang. Detta görs genom att skapa mötesplatser för högstadi- och gymnasieflickor för mentorskap.

Ungdomsmottagningen har länge haft ett bra samarbete med gymnasietskolans elevvård. Man har också tidigare positiva erfarenheter av att utbilda gymnasieungdomar för att möta yngre ungdomar, exempelvis i samlevnadsundervisningen och i kamratstödjande verksamhet. Förebliden för arbetet har man hämtat från Irland, där det finns lång erfarenhet av det som på engelska kallas Peer education.

Under några år har intresserade flickor i gymnasietskolan fått utbildning till tjejgruppsledare för flickor på högstadiet. Flickorna rekommenderas av sina lärare och väljs sedan ut genom personliga intervjuer. Ungdomsmottagningen utbildar flickorna i bland annat ledarskap, grupprocesser och pedagogik. Som tjejgruppsledare får de också kontinuerlig handledning, stöd och uppmuntran från ungdomsmottagningen.

Under ledning av flickorna från gymnasietskolan i Partille träffas högstadieliflickorna under kvällstid, i gymnasiets eller fritidsgårdens lokaler. De äldre tonårsflickorna fungerar som förebilder. Grupperna arbetar med teman som vänskap och kamratskap, självförtroende och självkänsla, fritidsintressen, utseende och mode, förälskelse och sexualitet. Metoder som används är bland annat jägstärkande aktiviteter och värderingsövningar. Flickorna genomför också gemensamma aktiviteter som kaffe-, bio- och teaterbesök, eller träffas hemma hos någon av ledarna. Personal från ungdomsmottagningen finns med under inledningen och avslutningen av gruppvksamheten. För att få respons från de inblandade genomförs muntliga och skriftliga utvärderingar under arbetets gång. Dessutom har en kurator från ungdomsmottagningen utvecklingsamtal med ledarna. Den bild som framträder av utvärderingarna beskrivs som mycket positiv.

Särskilt för killar

Det finns flera exempel på aktörer som söker kontakt med pojkar.

Socialtjänstens Områdesgrupp i Rosengård i Malmö samverkar med skolorna och medverkar bland annat i undervisningen i social kompetens, som finns på schemat i några skolor. Socialsekreterare leder också grupper för pojkar, där de får möjlighet att tala om känslor och relationer. Vid en del skolor får pojkar i åldrarna 10–15 år lära sig hantera konflikter och kontrollera sin ilska genom så kallad ART-träning. ART, som står för Aggression Replacement Training, är en utvärderad amerikansk metod som anpassats till svenska förhållanden. Den syftar till kontroll av ilska samt till alternativ konfliktlösning genom social färdighetsträning och träning i moralutveckling. I rollspel och diskussioner tränas ungdomarna att ta ställning till moraliska dilemman, öka sin självkontroll och lära sig stå emot grupptröck. De tränar även på att finna konstruktiva alternativ till att lösa konflikter med våld samt att leva sig in i andras situation. De får också övning i grundläggande sociala färdigheter, i att uttrycka känslor och hantera pressade situationer.

Nätverket för Manligt Ansvar är ett gemensamt nätverk för flera politiska ungdomsorganisationer. Man ger information i skolor om mansrollen, känslorelationen till flickor, sexualitet, jämställdhetsproblemen i samhället i stort och våldsproblematiken i synnerhet. Utgångspunkten är att pojkar har lika stort behov av att prata om relationer, känslor och sexualitet som flickor. De har dock inte något naturligt forum för detta. De får till stor del sina föreställningar om kvinnor och sexualitet från pornografin och mediernas många gånger förenklade och ibland råa bilder av manlighet. Nätverket vill genom opinionsbildning skapa ett mer ansvarsfullt beteende hos pojkar i förhållande till flickor.

Fritidsforum är en intresseorganisation för landets fritidsgårdar. Den arbetar på olika sätt för att utveckla fritidsgårdarnas verksamhet ur jämställdhetsperspektiv. Utgångspunkten är att den traditionella mansrollen och den manliga hierarkiska ordningen inte bara gör flickor utan även många pojkar till förlorare. Fritidsforum bedriver särskilda projekt för att lyfta fram flickor och deras behov.

Projektet syftar också till att utveckla kvaliteten i verksamheter för killar utifrån en ökad medvetenhet om hur uppföringar om manlighet och kvinnlighet skapas. Fem fritidsgårdar ingår i ett projekt där all personal deltar i erfarenhetsutbyte och utbildningar i köns- och kvinnligt perspektiv ur kulturell, psykologisk och sociologisk synvinkel. De har också utbytt erfarenheter av olika metoder. Numera finns det en hel del erfarenhet inom fritidsgårdarnas verksamhet av att arbeta med samtalsgrupper för flickor, men det har tidigare upplevts svårt att nå pojkar. Därför har man lockat med någon attraktiv aktivitet för att få dem att delta. Erfarenheten från projektet visar att det i själva verket finns ett påtagligt intresse bland pojkar att samtala med varandra och vuxna om livsfrågor. Detta intresse behöver vuxenvärlden möta.

Undervisning för lärare och elever

Det är många aktörer som kan bidra till insatser i skolan, för att på ett tidigt stadium motverka våld mot kvinnor.

Länsstyrelsens jämställdhetsenhet på Gotland bedriver i nära samarbete med Barn- och ungdomsförvaltningen och polismyndigheten ett projekt i förskolor och skolor för att diskutera värdegrundsfrågorna i ett köns- och relationsperspektiv. Syftet är att grundlägga goda relationer mellan flickor och pojkar samt öka skolans ansvar och kompetens. I projektet ingår utbildning och praktisk pedagogisk handledning för lärarna. Undervisningen och relationerna mellan barnen ses i könsperspektiv. Detta gör att sambanden lyfts fram mellan strukturella förhållanden och relationer mellan flickor och pojkar samt mellan kvinnor och män. Efter utbildningen kan arbetslagen fortsätta i studiecirkel eller genom att få handledning i arbetet med barnen, bland annat genom värderingsövningar. Personal som genomgått utbildningen kan delta i nätverkssträffar för att utbyta erfarenheter och utveckla sina kunskaper och metoder. Arbetet dokumenteras i form av en metodbok för förskola, skola och fritidshem. Genom metodboken kan erfarenheterna spridas till fler arbetslag.

I Sundbybergs stad har kommunfullmäktige antagit en trygg-

hetsplan för arbetet med våld mot kvinnor. Informatorer från olika yrkesgrupper utbildas och kommer i sin tur att hålla i utbildningar och vara kontaktpersoner inom sina respektive områden. Det är ett sätt att steg för steg öka medvetenheten om våld mot kvinnor i de olika delarna av kommunens verksamhet. Det finns också förslag om att införa en lektionstimme i veckan i så kallad livskunskap. Arbetet för kvinnofrid skulle då bli långsiktigt och man skulle kunna få in frågor om relationer, känslor och integritet i skolundervisningen. Vidare finns det förslag om att starta tjej- och killgrupper i skolorna samt att utbilda intresserade gymnastiklärare, så att de kan lära eleverna självförsvar.

Viktiga erfarenheter:

- Behovet är stort bland unga att tala om relationer, respekt och integritet.
- Insatserna behöver rikta sig till både flickor och pojkar.
- Förebyggande insatser inriktade på unga bör ingå i den ordinarie verksamheten och inte ges i form av punktsatser.

kapitel 2.

Socialtjänstens ansvar och arbete för kvinnofrid

Socialtjänsten har enligt socialtjänstlagen ett uttalat ansvar för att ge stöd och hjälp till brotts-offer, särskilt våld utsatta kvinnor och deras barn.

Kvinnomisshandel förekommer i många av de familjer som socialtjänsten kommer i kontakt med.

Barn i familjer där mannen miss-handlar kvinnan har behov av att uppmärksammas och få stöd.

Socialtjänstens särskilda ansvar för stöd till våld utsatta kvinnor infördes i socialtjänstlagen 1998 (och ändrades i ordalydelsen den 1 juli 2000). Vid en nationell uppföljning år 2000 konstaterade Socialstyrelsen att lagändringen inte i någon nämnvärd utsträckning påverkat socialtjänstens arbete, rutiner eller utbildningsinsatser när det gäller våld utsatta kvinnor. De flesta kommunerna förlitade sig på kvinnojourerna.

Även från flera breda samverkansprojekt kring kvinnofrid rapporteras att socialtjänstens organisation och arbete ofta är den svaga länken. Relativt få av dem som kommer till särskilda verksamheter för våld utsatta kvinnor och barn eller våldsbenägne män hänvisas dit av socialtjänsten.

Behovet av kunskapsutveckling och medvetenhet om problemen är alltså stort inom socialtjänsten, även om det också finns exempel på kommuner där socialtjänsten bedriver ett väl strukturerat arbete.

Resurspersoner

I Stockholm pågår en utbildning av särskilda resurspersoner för att öka kompetensen och fokusera ansvaret för frågor om våld mot kvinnor. En tvådagarsutbildning genomförs för ett nätverk med tre till fem resurspersoner i varje stadsdelsförvaltning. Resurspersonerna ska kunna ge stöd och konsultation till personal inom socialtjänst, förskola, skola, fritidsverksamhet med mera. De kommer att få återkommande utbildning på området. Inom dessa sektorer har också ett tusental personer genomgått två halvdagsutbildningar med fakta om våld mot kvinnor. En grupp socialsekreterare får dessutom i samverkan med Manscentrum särskild utbildning för att kunna motivera våldsbenägne män till behandling.

Socialtjänsten har ett tydligt ansvar

I Södertälje pågår ett arbete med att stärka socialtjänstens insatser för våld utsatta kvinnor och barn. Socialtjänsten ska också ta ansvar för kontakt med de våldsbenägne männen. En bred samverkansgrupp – med representanter för polis, åklagare, socialtjänst, primär-

vård, sjukhus samt kvinno- och brottsofferjour – finns gemensamt för Södertälje och grannkommunerna. Arbetet bygger på ett handlingsprogram som antogs av kommunfullmäktige år 2000, där huvudansvaret lades på socialtjänsten. Nu finns en samordnare inom socialtjänstens enhet för förebyggande vård och behandling. Samordnaren ska svara för insatser, samverkan och utbildning för samtlig personal inom socialtjänsten. En grupp av resurspersoner från de olika enheterna inom socialtjänsten fungerar som referensgrupp. Den har också till uppgift att hålla frågor kring kvinnofrid levande i sina arbetsgrupper.

Enligt planerna ska våldsutsatta kvinnor få samtalstöd individuellt och i grupp. Socialsekreterare med särskild utbildning ska leda grupper för barn som bevittnat våld. En socialsekreterare har ansvar för samtal med männen, såväl enskilt som så småningom i gruppverksamhet. Inom familjerätten pågår ett projekt där nya arbetsmetoder utvecklas för att tillmötesgå separerade föräldrars önskan om samarbetsamtal om barnen då det förekommit våld i relationen.

Specialkompetens för våldsutsatta kvinnor

Inom socialtjänsten i Rosengård, som har en hög andel invandrare i befolkningen, finns två och en halv tjänst inom individ- och familjeomsorgen avsatta för arbete med våldsutsatta kvinnor. En av tjänsterna är vikt för utåtriktat arbete med information i föreningar, skolor etc. Specialseringen innebär flera fördelar. Dels uppnås kontinuitet i kontakten – kvinnan kommer ofta flera gånger i olika omgångar under uppbrotsprocessen – dels förenklas uppbyggnaden av kunskaper, kompetens, kontakter och förtroende i området.

Individ- och Familjegruppen startar också arbete med barn som i grupp ska få möjlighet att bearbeta sina upplevelser av våld i familjen. En särskild arbetsgrupp inom stadsdelen Rosengård har utarbetat förslag till ett brett samarbete för att förebygga våld mot kvinnor. I arbetsgruppen finns representanter för skolan, socialtjänstens olika delar samt stadsdelens arbete med demokrati- och integrationsfrågor. Bland annat är det tänkt att varje skola ska ta fram en

handlingsplan och utse särskilt ansvariga för att arbeta förebyggande för kvinnofrid.

I stadsdelen Södra Innerstraden i Malmö finns två socialrådgivare i Familjens Hus, som är en samlökalisering och ett samarbete mellan mödra- och barnhälsovård samt öppen förskola. Syftet med socialrådgivarna är bland annat att kunna erbjuda lättillgängliga samtal, stöd och rådgivning för våldsutsatta kvinnor. Mellan 60 och 70 procent av kvinnorna som kommer för samtal lever eller har levt med våld i familjen.

Erfarenheten visar att om kvinnorna ska kunna berätta om utsatthet för våld är det avgörande hur personalen förhåller sig och att de vågar ställa frågor. När kvinnan ser att personalen har beredskap att tala om problemen och ta emot hennes berättelse kan hon våga be om hjälp. Personalens egen kunskap och möjligheten att kunna hänvisa eller följa med kvinnan in till socialsekreteraren i samma lokaler har visat sig vara betydelsefull.

Opinionsbildning, utbildning och stöd

I Blekinge län finns sedan länge fungerande samverkansgrupper rörande våld mot kvinnor och i samtliga fem kommuner finns också handlingsprogram fastlagda. I Karlshamns samverkansgrupp i kvinnomisshandelstrågor, kallad SESAM, ingår socialtjänsten, polismyndigheten, sjukhusets akutmottagning, mödravården, frivården, domstolsväsendet och kvinnojouren. Gruppen driver utvecklingen på området och medlemmarna samverkar också kring enskilda ärenden. Ansvar för samverkan ligger på socialtjänsten.

Socialtjänstens personal har fått utbildning och kommunen utbildar även kontaktpersoner för stöd till våldsutsatta kvinnor och barn. Genom temadagar om kvinnomisshandel och Öppet Hus görs kommuninvånarna mer aktiva och upplysta. Karlshamns socialtjänst bedriver gruppverksamhet i studiecirkel för kvinnor som utsatts för våld och övergrepp. Grupperna är också öppna för kvinnor, som i sitt arbete eller i sin närmaste omgivning, kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor. Syftet är att ge ökad insikt och kunskap om kvinnomisshandel och att bilda nya nätverk. Tanken är också att de utsatta

kvinnorna med rätt form av stöd kan bli en resurs för andra kvinnor i en liknande situation. Det har varit positivt att blanda kvinnor med olika utgångspunkter i samma grupper – för de utsatta kvinnorna har det blivit en bekräftelse på att de inte är annorlunda än andra och för övriga kvinnor har förståelsen för problemen ökat. Genom grupperna rekryteras kvinnor till kvinnojouren och kontaktfamiljer samt som kontaktpersoner.

Sedan några år tillbaka har socialtjänsten i Karlshamn också gruppverksamhet för våldsbenägna män. En utomstående terapeut med adekvat kunskap och erfarenhet anlitas för uppgiften. Männen erbjuds enskild kontakt med terapeuten och sedan en gruppbehandling om 10–12 träffar. Därefter kan de män som så önskar delta i en års-lång gruppbehandling. Syftet är att förhindra fortsatt misshandel. Männen ska också bli medvetna om barnens situation. Det ställs bland annat krav på att männen i umgänget med barnen ska erkänna vad de gjort och bekräfta att det var fel. Umgänget sker ofta i närvaro av kontaktperson eller behandlingsassistent.

I Karlshamn inleder socialtjänsten alltid en utredning när det förekommer våld i familjer där det finns barn. En socialsekreterare pratar med barnen och renitterar vid behov till barn- och ungdomspsykiatri. Stöd till barnen kan också ges via särskilt utbildade kontaktfamiljer och ibland i bearbetande grupper. Socialtjänsten medverkar också i och bidrar till att anordna temadagar om kvinnomisshandel för gymnasiel elever och vårdskolelever, föreläsningar för olika yrkesgrupper och för allmänheten.

Viktiga erfarenheter:

- En ökad medvetenhet krävs inom socialtjänsten om våld som ett vanligt problem i familjer.
- Socialtjänstens ansvar och metoder för stöd till alla berörda i familjer med våld behöver utvecklas.
- Även i små kommuner finns det möjligheter att organisera för särskild kompetens och verksamhet för våldsutsatta och förövare.

kapitel 3.

Hälsö- och sjuk- vården möter misshandlade kvinnor

Kvinnor som är utsatta för våld har många hälsoproblem.

Häls- och sjukvården möter många våldsutsatta kvinnor som söker för olika somatiska och psykosomatiska symtom.

Primärvård, mödrahälsovård, elevvård, ungdomsmottagningar, psykiatri, företagshälsovård, tandvård med flera har en viktig uppgift i att upptäcka och stödja kvinnor som varit utsatta för våld.

Sjukvården är inte alltid tillräckligt uppmärksam på att en kvinna kanske lever i en relation där det förekommer våld och kränkningar, inte ens när hon söker för akuta skador.

Det faktum att många kvinnor lever med våld, hot och kränkningar är ett omfattande folkhälsoproblem med stort lidande och svåra personliga konsekvenser för alla inblandade. Att uppmärksamma detta är en angelägen uppgift, inte minst för hälso- och sjukvården.

Undersökningar visar att många kvinnor utsätts för våld, även om andelen skiljer sig åt mellan olika undersökningar. De flesta av dem har dock inte gjort någon polisanmälan eller tagit kontakt med någon myndighet – många gånger av rädsla eller på grund av skamkänslor. Däremot söker kvinnorna ofta hjälp indirekt, bland annat inom sjukvården – för olika fysiska, psykiska eller psykosomatiska symtom. Många som kommer till primärvården kan således ha varit utsatta för våld. Att få kännedom om detta är en förutsättning för att kunna ge adekvat stöd och hjälp. Erfarenheten visar att det ofta är först på en direkt fråga som kvinnorna berättar om sin utsatthet. Med ökad lyhörighet och ett insiktsfullt bemötande kan sjukvården upptäcka mer av det dolda våldet mot kvinnor. För kvinnor som kommer med skador efter misshandel är ett sakkunnigt utfärdande av rättsintyg också av väsentlig betydelse i rättsprocessen.

Ansvarar för hälso- och sjukvårdens samverkan med andra instanser kring våld mot kvinnor har i regel legat på akutmottagningar och kvinnokliniker. Ökad medvetenhet är minst lika viktig inom primärvården, psykiatri, mödrahälsovården, företagshälsovården, tandvården etc. Detsamma gäller den hälso- och sjukvård som möter barn och ungdomar inom barnhälsovården, skolhälsovården, barn- och ungdomspsykiatri med mera. Här har metoder och struktur för arbetet ännu inte utvecklats i samma utsträckning.

Erfarenheten från flera samverkansprojekt är att det ofta är svårt att engagera hälso- och sjukvården i frågor om kvinnofrid. Även om det finns handlingsprogram får dessa inte alltid genomslag i verksamheten. På sina håll pågår dock satsningar på att öka kompetensen och förbättra omhändertagandet.

Policydokument och handlingsplaner

I Jönköpings län har man tagit fasta på att sjukvårdspersonal kan upptäcka misshandel genom att våga fråga kvinnan om hon utsatts

för våld. Kvinnan kan även motiveras att förändra sin livssituation. Hälsa- och sjukvårdens ansvar för ett adekvat medicinskt och psykosocialt omhändertagande av våldsutsatta kvinnor preciseras i handlingsplaner i de tre sjukvårdsområdena, som också har lokala arbetsgrupper med kuratorer, läkare och sjuksköterskor. En utredare vid landstingets kansli har ett övergripande ansvar för kvinnofridsträgor. Sjukvården samverkar även med andra myndigheter.

I Länsgruppen för kvinnofrid finns representanter för landstinget, länsstyrelsen, åklagarkammaren, landstinget, polismyndigheten, Kommunförbundet samt kvinno- och brottsofferjouren. Gruppen har tagit fram ett policydokument för frågor som rör våld mot kvinnor i länet samt genomfört seminarier och utbildningsinsatser för personal inom sjukvården. Länsgruppen har också arrangerat en utbildningsdag för länets gymnasieskolor. I policydokumentet anges att varje myndighet förväntas följa upp och utvärdera sin egen verksamhet kontinuerligt, samt vid behov revidera och följa upp lokala handlingsplaner och åtgärdsprogram.

Ökad uppmärksamhet inom primärvården

Inom Tyresö primärvårdsområde i Stockholms län finns ett handlingsprogram för omhändertagande av kvinnor utsatta för misshandling, våldtäkt eller andra övergrepp. Kortfattat och konkret beskrivs ett adekvat bemötande och omhändertagande, vikten av dokumentation, anmälningsplikt enligt socialtjänstlagen om kvinnan har barn, skyddsaspekter, eventuell polisomgången med mera.

Kurator vid vårdcentralen för samtal med de våldsutsatta kvinnorna. Kurator utbildar också personalen för att öka dess uppmärksamhet och beredskap att ställa frågor om relationsvåld och möta problemen. Det finns även en folder som riktar sig till våldsutsatta kvinnor med hänvisningar till var man kan få ytterligare hjälp.

I Gävleborgs län har landstinget i Gästrikland ett handlingsprogram när det gäller våld mot kvinnor. Där har det också gjorts breda utbildningsinsatser för olika yrkesgrupper inom hälso- och sjukvård samt tandvård. Bland annat har läkare, distriktssköterskor och sjuksköterskor inom primärvården utbildats. Överläkaren inom primär-

vården har varit med i den projektgrupp som tagit fram handlingsprogrammet. Landstingets personal ska få återkommande utbildning.

Personal vid akutmottagningar får kontinuerlig utbildning

På akutmottagningen vid Södersjukhuset i Stockholm skapas förutsättningar för att bättre ta hand om misshandlade kvinnor genom attitydförändringar, handlingsprogram och utbildning. En tvärfunktionell grupp, med kurator, sjuksköterskor och undersköterskor, har särskilt ansvar för intern information och utbildning. Gruppen har ett gott stöd från ledningen och arbetet är prioriterat.

Erfarenheten är att kunskapen ständigt måste aktualiseras och förstärkas, varför personalen vid mottagningen erbjuds kontinuerlig utbildning i att möta kvinnor som varit utsatta för våld. Även överläkare, verksamhetschefer och politiker har utbildats. Varje vecka erbjuds också undersköterskor och sjuksköterskor vid mottagningen reflektörerande samtal under kuratorernas ledning. Möjligheten att dela erfarenheter och reflektera tillsammans ger avlastning och är starkt efterfrågad bland personalen. Den ger en bättre beredskap att möta kvinnorna.

Handlingsprogrammet innehåller följande:

- information om våld mot kvinnor ur ett teoretiskt perspektiv
- stegen i bemötande och omhändertagande på akutmottagningen
- en skadelogjournal
- anvisningar för läkarundersökningen
- uppgifter om olika skyddsåtgärder
- beskrivning rättsprocessen
- information om sekretesslagens bestämmelser
- uppgifter hjälpinstanser och hur de nås
- övriga råd

UTVECKLAT OMHÄNDERTAGANDE

Det medicinska omhändertagandet och dokumentationen av skador är centralt i handlingsprogrammet. Även om kvinnan inte vill göra någon polisanmälan för tillfället är dokumentationen betydelsefull om det skulle bli aktuellt längre fram. Kvinnan ska informeras om att det är ett brott hon blivit utsatt för och om hon vill kan man kalla på polis som tar upp en anmälan. Om det finns barn med i bilden gäller anmälningskyldigheten till socialtjänsten. En viktig uppgift är att se till att kvinnan har skydd – kan hon gå hem eller behöver hon skyddat boende?

Mottagningen har som rutin att alltid tala om för anhöriga att de får stanna i väntrummet under undersökningen, så att personalen får tillfälle att tala med kvinnan i enrum. Det gäller alla patienter, och brukar därför inte vara svårt att hävda när kvinnan som söker för skador har sin partner med. Om kvinnan insisterar på att parten ska följa med in söker man andra möjligheter att få tala med henne ostört – i sällsynta fall genom inläggning. Det är också rutin att tala om för kvinnan som blivit misshandlad att hon kommer att bli kontaktad av kurator för ett samtal. Sedan är det upp till kvinnan om hon vill ha fortsatt kontakt.

Erfarenheterna visar att utbildning och reflekterande samtal gör personalen kunnigare i sitt bemötande av kvinnan. Många våldsutsatta kvinnor fångas upp och får genom kuratorssamtalen både ett kortsiktigt och långsiktigt stöd. Den grupp som varit svårast att nå och fånga upp är missbrukande kvinnor.

Att fråga kvinnor om utsatthet för våld

För att utveckla hälso- och sjukvårdens insatser på området har Socialstyrelsen tagit initiativ till ett försöksprojekt med screening, det vill säga rutinmässig förfrågan om våld. Projektet gäller mödravårdsården samt ungdomsmottagningarna i tre län. Personalen vid de aktuella mottagningarna har fått utbildning och samverkar med ett kontraktat av hjälp- och stödsatser för våldutsatta kvinnor. I foldrar på mottagningarna finns information om vart man kan vända sig för att få hjälp. De som vill får stöd i att kontakta kurator,

socialtjänst, kvinnojour, polis etc. Kvinnorna är generellt positiva till att bli tillfrågade om de varit utsatta för våld och de som har sådana erfarenheter upplever det ofta som en lättnad att få berätta.

Viktiga erfarenheter:

- Det finns behov av kunskap och handledning/tillfälle till reflektion om mötet med våldutsatta kvinnor för personal inom hälso- och sjukvården.
- För att kunna se om en kvinna är utsatt för våld i sin relation måste personalen ha adekvat kompetens. För att kunna stödja henne måste de dessutom ha någonstans att hänvisa för hjälp och stöd.

kapitel 4.

Kommunala kriscentra och samtalsgrupper för kvinnor

samt ideella kvinno- och brottsofferjourer

Våldsutsatta kvinnor och deras barn är i behov av akut skydd och stöd, såväl medmänskligt som professionellt. De behöver både praktisk, juridisk och medicinsk hjälp.

Det behövs också ett mer långsiktigt stöd i form av hjälp till bearbetning av de trauman som många våldsutsatta och hotade kvinnor samt deras barn varit med om.

Våld och kränkningar som utövas i det egna hemmet av någon som står en nära rubbar grundvalarna i tillvaron. Att bli fysiskt och psykiskt kränkt, att i en relation leva i en form av undantagsstillstånd med rädsla som ständigt inslag, kanske vara hotad till livet, innebär en stor psykisk påfrestning. Liksom traumatiska upplevelser i andra hotfulla situationer kan detta ge upphov till posttraumatiska stressyndrom.

Det har länge huvudsakligen varit frivilliga krafter i ideella kvinnojourer som stått för stöd och skydd åt misshandlade kvinnor – med ekonomiskt bidrag från stat och kommuner. På senare tid har emellertid medvetenheten ökat om att det behöver byggas upp kommunala kriscentra där våldsutsatta kvinnor och deras barn kan få kvalificerad professionell hjälp. Kriscentra, som drivs av kommuner eller landsting, finns nu på några håll i landet (till exempel i Göteborg, Stockholm, Lund, Malmö). I en del kommuner finns andra möjligheter till stöd och bearbetning – enskilt eller i grupp – i kommunal eller landstingsregi.

Kriscentrum för skydd, stöd, rådgivning, handledning och utbildning

I samband med att Malmö stad antog ett handlingsprogram för arbetet med våldsutsatta kvinnor beslöt man att inrätta ett kriscentrum för professionellt stöd och skyddat boende. Kriscentrum i Malmö erbjuder också utbildning och handledning till olika yrkesgrupper som möter misshandlade kvinnor. Verksamheten är kommungemensam och anslagsfinansierad. Den har gott samarbete med polis, socialtjänst, sjukvård och den ideella kvinnojouren.

De tolv anställda kvinnorna har socionom- och socialpedagogutbildning, är i olika åldrar, har olika kulturell bakgrund (sammantaget talar de tolv olika språk) och har mångsidig erfarenhet av att möta människor i kris. Kriscentrum är också ett kunskaps- och resurcentrum i frågor om våld mot kvinnor. Efterfrågan på information är stor från olika yrkesgrupper inom socialtjänst, hälso- och sjukvård med flera.

Till Kriscentrum kan kvinnor ringa dygnet runt på vardagar och komma till tidsbeställd, kostnadsfri mottagning, såväl individuellt som i grupp eller anonymt om de så vill. Centret tar emot ett drygt

hundratel telefonsamtal per månad och ett stort antal besökande.

I akuta situationer finns det möjlighet till skyddat boende med personal till hands dygnet runt för upp till tio kvinnor och deras barn. Boendet är kosnadsfritt men kvinnorna sköter själva matlagning, städning etc. Den genomsnittliga boendetiden är beräknad till två-tre månader. Under tiden får kvinnan hjälp att reda ut sin situation såväl känslomässigt som praktiskt, juridiskt och säkerhetsmässigt. För missbrukande våldsutsatta kvinnor ordnas boende via sociala jouren och när det gäller psykiskt sjuka kvinnor finns ett bra samarbete med det mobila teamet för psykiskt sjuka. De flesta boende kommer via polis, socialtjänst och sjukvård.

Både boende kvinnor och de som kommer till den öppna mottagningen erbjuds stödjande samtal och krisbearbetning av relationsproblemen och upplevelser av att ha varit utsatt för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld. Kvinnorna ströds i att göra polisansökan. Vid eventuella separationer och rättsprocesser, som ofta är psykiskt krävande, får kvinnorna psykosocialt stöd. De kan också få rådgivning i omgångs- och vårdnadsvister och andra juridiska och sociala frågor samt praktisk och personlig hjälp. Målet är att kvinnorna ska bli stärkta och att de ska börja se barnens behov tydligare.

Barnens situation lyfts fram särskilt och har präglat planeringen av hela verksamheten. Personalen samtar med barnen som får rita, leka och berätta om upplevelser av pappans/styfvaderns våld mot mamma och det våld de själva kan ha blivit utsatta för. För barn i olika åldrar – både för dem som bor tillfälligt på Kriscentrum och för dem som kommer utifrån – finns också en bearbetande gruppverksamhet och alla får en kontaktperson. Det betonas att barnen bör få behålla sitt ordinarie daghem och gå kvar i sin vanliga skola när de vistas på Kriscentrum. Kontaktpersonen träffar kvinnorna och barnen även efter det att de lämnat centret.

Våldsutsatta kvinnor får stöd i samtalsgrupper

På flera håll i landet erbjuds kvinnor som varit utsatta för våld, att delta i samtalsgrupper för stöd och bearbetning och för att stärka sin

självkänsla. Utväg i Skaraborg är ett exempel på samverkan för kvinnofrid. Våldsutsatta kvinnor som gjort polisansökan (eller själva tar kontakt) erbjuds samtalskontakt enskilt och i grupp. En särskild samordnare ringor upp kvinnan efter polisansökan och erbjuder och motiverar henne att träffas för samtal. Om kvinnan i det skedet avböjer ytterligare samtal görs i regel en överenskommelse om att samordnaren hör av sig igen lite längre fram.

Ungefär hälften av kvinnorna väljer att komma till samtal. Hälften tackar nej, beroende på den ambivalens de ofrast känner och var de befinner sig i en eventuell uppbrotsprocess. Ofta finns det en diger våldshistoria bakom den aktuella polisansökan och samtalen kan vara en hjälp för kvinnorna att börja berätta även om sådant som har hänt tidigare. Samordnaren och kvinnan bedömer gemensamt om gruppensamtal är den insats hon behöver. I annat fall får kvinnan stöd i att söka andra kontakter – med kurator på vårdcentral, inom psykiatri eller liknande – och i vissa fall kan hon ha fortsatt enskild kontakt med samordnaren. Även de kvinnor som börjar i grupp kan regelbundet träffa samordnaren i enskilda samtal, och alltid i ett uppföljande samtal efter avslutad gruppbehandling.

STÖD I ÖPPNA GRUPPER

Tre öppna stödgrupper kan ta emot cirka 45 kvinnor varje år. Behovet är dock större och kvinnor står på kö för att få delta. Grupperna träffas under knappt två timmar, en gång i veckan, under terminstid. Varje kvinna deltar i femton träffar, oavsett när hon kommer in i programmet. För de kvinnor som så önskar finns också en möjlighet att fortsätta under samlanlag 23 veckor. Fördelen med en öppen grupp är att kvinnorna befinner sig i olika skeden i processen och kan stötta varandra.

ATT FÖRSTÅ VÅLDSPROCESSEN OCH ÅTERUPPRÄTTA SIN SJÄLVKÄNSLA

Syftet med grupperna är att kvinnorna ska återupprätta sin självkänsla. Våldet och våldsprocessen, makt och kontroll, lagstiftning med mera är teman som behandlas både i ett individuellt och generell perspektiv under fem av träffarna. Ett pass om tre träffar rör vardagspsykologi, naturliga reaktioner på stress, hot, kroppssymtom, känslor-

liv, kommunikation i relationen med mera. Fyra gånger ägnar gruppen åt kvinnohistoria, kvinnans ställning i samhället och reflexioner kring den egna kvinnohistorien i familjen. Tre träffar tar upp barnens situation och utsatthet. För att återupprätta sin självkänsla i mammarollen diskuteras även hur kvinnorna kan hjälpa sina barn.

De kvinnor som inte gjort någon polisansökan får i gruppen tillfälle att utforska sina tankar kring detta – hur mycket de ska tåla från mannens sida, vad som hindrar dem från att göra ansökan och hur de kan skydda sig. För några kvinnor handlar det om en reell riskbedömning – de vågar inte anmäla för att de befärat ännu värre våld. En del bestämmer sig genom arbetet i gruppen för att göra polisansökan. Det är kvinnans eget val men erfarenheten från verksamheten är att den tydliga markering och gränsättning som en polisansökan är gör det lättare för kvinnan att bearbeta sin situation. När hon får klart för sig att det finns hjälp att få även för mannen blir det lättare för henne att polisanmäla honom.

En del av kvinnorna har brutit med de våldsbenägna männen, andra är kvar i relationerna och deltar med eller utan människans vetskap. För några fungerar gruppen som ett stöd också för att mannen vet att andra har insyn i vad som händer i familjerna. En del kvinnor och män deltar samtidigt i olika grupper.

Det har även funnits försök att bilda en pargrupp till stöd för de kvinnor och män som redan genomgått behandling var för sig och som vill fortsätta att leva tillsammans. Tanken är att de inte ska lämnas ensamma i sina försök att bearbeta det som hänt och bygga upp ny tillit i förhållandet. Även om intresse har funnits, har det hittills inte varit tillräckligt stort för att få igång en grupp. Det finns också ett visst motstånd att som par träda fram inför andra med sina svårigheter.

I samarbete med kvinnojourerna finns också möjlighet till eftergrupper för de kvinnor som vill ha fortsatt stöd. Verksamheten har lett till att kvinnor bildat nätverk som genom insamlingar och andra aktioner stöttar våldutsatta kvinnor. En grupp bildade skrivarkretstad, vilken i sin tur resulterade i en teaterförställning om kvinnor i våldrelationer. Pjäsen spelas i fortbildningssammanhang.

Kvinn- och tjejjourer samt brottsofferjourer

En stor del av arbetet för skydd, stöd och hjälp åt kvinnor, som utsätts för våld i familjer, görs ideellt av frivilliga krafter inom kvinno- och brottsofferjourer. De första kvinnojourerna i landet startades i slutet av 1970-talet. År 1984 bildades Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige (ROKS) och sedan 1996 är en del av jourerna organiserade i Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR). Sammanlagt finns det cirka 150 kvinno-/tjejjourer i landet. Brottsofferjourernas Riksförbund organiserar ett hundratals lokala brottsofferjourer, som ger stöd åt personer som utsätts för olika slags brott och där stöd till misshandlade kvinnor utgör en stor del av verksamheten. Riksorganisationerna får statliga bidrag. De lokala kvinno- och brottsofferjourernas arbete bygger på ideella insatser och kommunala bidrag av varierande omfattning.

Kvinn- och tjejjourerna och brottsofferjourerna har jourtelefoner och erbjuder olika former av stöd och rådgivning. ROKS har en nationell jourtelefon där våldutsatta kvinnor kan få hjälp på 20 olika språk. Vid kvinnojourerna finns dessutom i de flesta fall möjlighet till skyddat boende för våldutsatta kvinnor och deras barn. Jourerna arbetar också med opinionsbildning, utbildning och utåtriktad information. Under senare år har det inom kvinnojourernas ram startats allt fler tjejjourer med unga kvinnor som stödpersoner och som hjälpsökande. Det har också i ökad utsträckning vuxit fram en kunskap och insikt vid kvinnojourerna om att de medföljande barnen behöver egna insatser.

Viktiga erfarenheter:

- Villkoren för kvinnor som lever i relationer där de utsätts för våld är individuella och varierande och det behövs flera olika slags hjälpinsatser.
- Att förändra eller bryta upp från en relation med våld är ofta en lång process, där kvinnan i olika skeden vill ha olika former av stöd.
- Det finns ett stort behov av professionella och kommunala verksamheter till stöd och skydd åt våldutsatta kvinnor och deras barn. Frivilliga verksamheter behövs som alternativ och komplement.

kapitel 5.

Insatser för barn och unga i familjer med våld

Barn och unga som bevittnar våld och växer upp med hot i familjen lever under stark psykisk press, med risk för hälsoproblem och allvarliga konsekvenser för deras utveckling.

Barn tar ofta på sig skuld och ansvar för föräldrarnas svårigheter, försöker att på olika sätt skydda den miss-handlade mamman samt vara lojala och bevara familjehemligheten.

Barn som utsätts för våld i sin upp-växtmiljö känner sig ofta svikna och riskerar att tappa förtroendet för vuxna.

Våldet i familjerna drabbar även barnen, ofta direkt (många blir själva utsatta för våld och övergrepp) och indirekt, i form av orygg-het, rädsla och skräck, ansvars- och skuld känslor. Barnen är därmed också brottsoffer som behövs skyddas. Det är först på senare år som barnens situation har uppmärksammats på allvar. Fortfarande finns det bara i begränsad omfattning organiserat stöd för barn och unga med våldserfarenheter i hemmet. Även där verksamheter byggts upp är de långt ifrån tillräckliga för att kunna nå alla som berörs.

Rädda Barnen har utvecklat en modell kallad Trappan för stöd-jande och bearbetande lek samt gruppsamtal för barn som upplevt våld i familjen. Barnen behövs få gå igenom följande steg: att känna förtroende, att sätta ord på det som hänt, att förstå de egna känslorna och reaktionerna och att få veta vad som ska hända härnäst. Rädda Barnen bedriver utbildning i metoden, och den används i kommunala och landstingsdrivna verksamheter.

Myndigheter och andra som i sin yrkesverksamhet kommer i kontakt med familjer där det förekommer våld har skyldighet att anmäla till socialtjänsten när det finns risk för att barn får illa. Socialtjänsten ska utreda och ge barnen adekvat stöd. Kunskapen inom socialtjänsten är på många håll ännu inte tillräcklig, men det finns exempel på socialförvaltningar som har byggt upp särskild kompetens och speciella rutiner för att hjälpa barnen.

Även inom elevvård, barn- och ungdomspsykiatri, vid ungdoms-mottagningar etc. behövs en större medvetenhet om att det bakom olika bekymmer och symtom som barn och unga söker hjälp för kan ligga erfarenheter av våld i hemmet. Insikt om familjevårdets omfät-tning är nödvändig, liksom om barnens utsatthet samt vilka stöd-möjligheter som finns att tillgå. I några kommuner har särskilda tjänster som barnsamordnare inrättats.

Kartläggning, samtal, gruppverksamhet och utåtriktad information

Inom samverkan för kvinnofrid, kallad Fridborg, i Norrköping finns en särskild barnsamordnare som tar kontakt med barn och unga i

familjer med våld. Samordnaren erbjuder dem hjälp och stöd samt samtal med föräldrarna. En gruppverksamhet byggs upp. Totalt får myndigheterna kännedom om cirka 400 barn per år med sådan våldserfarenhet. Under sitt första år hade barnsamordnaren kontakt med cirka 30 av dem.

Barnsamordnarens kontakter med barnen har mottagits positivt av både barn och föräldrar. Barnen vet i regel mycket mer om miss-handeln än vad föräldrar anar och barnen tror ofta att de är ensamma om sina upplevelser. De har sällan pratat med någon om våldet och den rädsla, skuld, skam och hopplöshet som de känner. De tap-par lätt sin tillit till vuxna som inte kan skydda dem. Att föräldrar-na ofta förringar eller förnekar det som hänt gör dessutom barnen osäkra på sin egen tolkning av verkligheten. Barn i misshandelsfa-miljer tvingas ta för stort ansvar. Många har glömt hur det är att leka. De behöver någon som lyssnar på deras berättelser och hjälper dem att förstå att vad de sett och hört inte är deras fel.

Uppsökande verksamhet och stöd i grupp

Barn- och ungdomspsykiatriens stödgrupper inom Urväg i Skaraborg syftar till att barn och unga ska få träffa andra i samma situation och bearbeta sina upplevelser. Såväl någon av samordnarna i Urväg som socialtjänsten och kvinnojourerna kan hänvisa barn till stöd-gruppverksamheten. Det finns endast utrymme för en grupp per termin, varför det kan bli en viss väntetid.

Barnsamordnaren tar kontakt med barnen och motiverar dem att ta emot stöd. För varje barn bedöms om samlingsgrupp är lämplig, eller om enskild behandling är att föredra. Några tackar nej till erbjudandet, men möjligheten finns kvar om de är beredda att ta emot hjälpen senare. Barnens mammor deltar ofast själva i Urvägs stödgrupper. Gruppen har fasta deltagare med barn i ungefär samma ålder och träffas en gång i veckan, tolv gånger. Kontinuitet och att skapa trygghet är viktigt och därför finns också utrymme för lek och positiva gemensamma aktiviteter. Arbetet inleds med att barnen får svara på frågor om sin situation, hur de ser på den och hur de mår.

Efter en tid går de gemensamt igenom sina tidigare svar för att se vad som har förändrats och förbättrats. I gruppsamtalen tas våldet upp – vad barnen har sett och märkt, om de själva blivit utsatta, om de dovt situationen för andra och om de tyckt att alltsammans varit deras fel. Barnen får berätta vad de har gjort när det blivit bråk och vem de har att gå till för att söka skydd och trygghet. Rädsla är ett viktigt tema i gruppen. Barnen ritar en familje- och kompiskarta och samtalat kring denna. De får också prata om sin besvikelse och iska gentemot både pappa och mamma.

Efter att gruppen avslutats har barnen och ungdomarna möjlighet att ta enskild kontakt med gruppledaren om de behöver ytterligare stöd och hjälp. De som deltagit i grupperna har varit nöjda och mödrarna har rapporterat att barnen blivit lugnare och mått psykiskt bättre.

Barn i utsatta familjer får behandling

Upplevelser av våld i hemmet kan allvarigt skada barns utveckling. Traumatiska upplevelser kan ligga bakom symtom hos barn som tolkas som personlighetsstörning, uppförandestörning, ADHD med flera diagnoser. Erfarenhet från Maskrosen i Uppsala är att de i stor utsträckning kan återhämta sin normala utveckling om de får adekvat stöd tidigt. Maskrosen är en enhet inom barn- och ungdomspsykiatri. Den erbjuder i samverkan med förskola, skola och föräldrar en omfattande utredning, kvalificerat stöd och behandling för trauma-tiserade barn i utsatta familjer. Personalen består av läkare, psykolog samt fritidspedagog, samtliga med lång erfarenhet och särskild kom-petens i behandling av traumatiserade barn.

Maskrosen tar emot barn på remiss från socialtjänsten, barnkli-niken, skolan samt övrig barn- och ungdomspsykiatri. Merparten kommer från familjer där det förekommer våld, med föräldrar som är missbrukare, psykiskt, intellektuellt eller socialt handikappade.

I en omfattande diagnostisk utredning undersöks om posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) kan ligga bakom symtom som depressioner, ångest, uppförandestörningar etc. PTSD påverkar den intellektuella och motoriska utvecklingen, den verbala förmågan samt empati-

och kontaktförmåga och barnen fastnar ofta i patologisk lek. Förutom en mångsidig utvecklingsbedömning görs en undersökning av barnens känsla av sammanhang och meningfullhet samt social kompetens och skolsituation. Centrala livshändelser och traumatiska upplevelser för såväl barn som föräldrar gås igenom.

Barnen har på grund av sina upplevelser ofta skapat sig en märklig uppfattning om världen. Det är viktigt att hjälpa dem sortera sina upplevelser och erfarenheter samt sätta ord på dem. Barnen får trauma-behandling med flera olika inslag. Målet är att lindra barnens symtom, att främja en fortsatt gynnsam utveckling och att hjälpa dem att tillgodogöra sig sin skolgång.

Det finns såväl individuell som gruppbehandling med flera olika metoder. Till exempel används strukturerad kognitiv lektterapi, fokuserad träning med pedagogiskt innehåll (orientering i tid och rum, övning i att kommunicera, vänta på sin tur etc.) och benästring av trauma (copingstrategier). En speciell teknik – EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) – används för att den är dokumenterat effektiv för traumabehandling. De traumatiska minnesbilderna framkallas med hjälp av ögonrörelser och blir då tillgängliga för en känslomässig och kognitiv bearbetning. En vetenskaplig studie, där barn som fått behandling vid Maskrosen jämförs med en kontrollgrupp, ska ge ökad kunskap om hur behandlingen fungerar.

Gruppbehandling för barn och föräldrar

Till PBU Bågen remitteras barn och unga från hela Stockholms län. Vid enheten erbjuds gruppbehandling för såväl barn som mammor eller pappor. Konsultation ges till barn- och ungdomspsykiatri i övrigt, till socialtjänsten och till andra samarbetspartners.

Till Bågen kommer barn individuellt, tillsammans med föräldrar eller i grupp med jämåriga. Gemensamt för behandlingsinsatserna är strävan att barnen öppet ska kunna berätta om sina upplevelser av våld och uttrycka de tankar, känslor och reaktioner som våldet väcker. Att bryta hemlighetsmakeriet kring våldet i familjen är ofta en värdefull behandlingsinsats i sig. Det är ett första steg mot att

barnen får en sammanhängande bild av sin familj och sin situation. Om den förälder som misshandlat förnekar det inträffade inför barnen hindras eller försvåras den processen.

Trots att de barn som kommer till Bågen har mycket svåra upplevelser bakom sig är erfarenheten att många kan dra stor nytta av en begränsad behandlingsinsats. Svårast är det att hjälpa de barn som fortsätter att leva i en miljö där hot eller våld förekommer och där socialtjänstens och rättsväsendets skyddsåtgärder förblir otillräckliga.

Viktiga erfarenheter:

- Det finns stort behov av utökad stöd till barn och unga som växer upp med upplevelser av otrygghet, hot och våld i familjen.
- Alla verksamheter som möter familjer, barn och unga behöver ökad medvetenhet om våldsutsatta barns situation.
- Särskilda barnsamordnare kan bidra till ökad kunskap och medvetenhet bland berörda yrkesgrupper, söka upp och stödja enskilda barn och unga samt verka för förebyggande insatser i förskola/skola, fritidsverksamhet med mera.

kapitel 6.

Särskilt utsatta grupper

Kvinnor som är starkt beroende av sin omgivning/partner är mer sårbara för våld och kränkningar.

I många fall är våld och kränkningar mot särskilt utsatta grupper svåra att upptäcka och (på grund av beroendet) svårare för den drabbade att anmäla.

Det saknas till stor del kunskap om omfattningen av våld och kränkningar mot till exempel äldre, funktionshindrade samt lesbiska kvinnor.

En del kvinnor är mer beroende än andra av sin omgivning/partner och kan därmed lättare utsättas för våld och kränkningar. Det gäller till exempel invandarkvinnor som inte funnit sin plats i det svenska samhället, kvinnor med funktionshinder, äldre kvinnor som lever isolerat samt i vissa fall lesbiska kvinnor som lever i hemliga förhållanden. Unga kvinnor som växer upp i det svenska samhället men i familjer präglade av patriarkala kysketskulturer kan hindras – ibland med hot och våld – från att leva efter de normer de själva vill, från att välja livspartner, utbildning och yrke etc. Missbrukande kvinnor tros vara bland dem som är mest utsatta för våld och som samtidigt har svårast att både söka och få hjälp av samhället. Generellt sett finns det dock lite kunskap och medvetenhet om dessa gruppers specifika problem och därför också brist på insatser riktade specifikt till dem och anpassade efter deras behov.

En tryggare bas i det svenska samhället

Familjecentralen i Kista i Stockholm har integrerad mödra- och barnhälsovård, kvinnohälsa, barnomsorg, svenskundervisning samt tre kuratorer från socialtjänsten som ger råd och stöd. Den bedriver dock inte myndighetsutövning. Samverkan mellan de olika delarna i verksamheten är intensiv och metoderna att nå familjerna i området mångsidiga och okonventionella. Andelen invandrarfamiljer i området är stor och en tredjedel av barnhälsovårdens besökare är beroende av tolk hjälp. Många invandarkvinnor lever isolerat. De har kommit till Sverige efter sina män, har snabbt fått barn och inte kommit in i det svenska samhället. För att förebygga isolering, beroende och utsatthet för våld samt öka invandarkvinnornas delaktighet och kunskap arbetar familjecentralen med nätverk och kursverksamhet. Vid familjecentralen ges också stöd och råd till kvinnorna.

Att erbjuda kvinnor svenskundervisning i anpassade former, orientering i det svenska samhället, göra gemensamma utflykter och skapa ett kontaktnät ser man på familjecentralen som viktiga hälsöfrämjande och förebyggande insatser. Dessa ger kvinnorna en starkare srällning och ökar självförtroende. För att skapa ett stödande nätverk

motiveras föräldrar att fortsätta i föräldragrupper efter ett barns födelse. Kuratorerna håller samhällsorienterande kurser för kvinnor där de kan ha sina barn med och få stöd, råd och undervisning när det gäller kontakten med myndigheter och praktiska frågor. Andra verksamheter vid familjecentralen är gymnastik, dramakurs, sjukurs med mera – olika aktiviteter som också syftar till att man kan umgås, samtala och knyta kontakter under avspända former. Det finns också en verksamhet med stöd för kvinnor i den tidiga anknäringen till barnen, med omvårdnad, struktur i vardagen och gemenskap för kvinnor som annars är isolerade. De har inte den kontakt med sina egna mödrar eller sociala nätverk som de skulle ha haft i sitt hemland. I samverkan med såväl svenska kyrkan som den muslimska församlingen bedrivs verksamhet för att stärka självkänslan hos barn till krigs- och tortyrskadade föräldrar. Familjecentralen ingår också i lokala samverkansgrupper där en rad olika aktörer följer vad som händer i området, utvecklar idéer och gemensamt griper tag i problem på ett så tidigt stadium som möjligt.

Kvinnors Nätverk – stöd till invandrarkvinnor

Föreningen Kvinnors Nätverk är en fristående ideell förening, med medlemmar i hela landet, som arbetar mot kulturellt och sexuellt förtryck av invandrarkvinnor och ungdomar. Nätverket har verksamhetsbidrag från socialtjänstförvaltningen i Stockholms stad samt projektbidrag från Brottsförmynndigheten.

Nätverkets uppgift är att främja jämställda relationer mellan kvinnor och män samt stärka kvinnors ställning genom kontakter, information, kunskap och debatt. Nätverket delar aktivt i samhällsdebatten om kvinnofrågor och invandrarkvinnor i bland annat radioprogram, seminarier, öppna föreläsnings- och diskussionskvällar och konferenser. Det finns också stödgrupper för våldutsatta kvinnor och unga kvinnor som är i konflikt med sina familjer. Nätverket har stödpersoner och kan förmedla kontakt med advokater, myndigheter, kvinnojourer etc.

Våld i lesbiska relationer

Våld i nära relationer handlar inte alltid om att det är en man som slår, trakasserar eller våldtar en kvinna. Likadana former av kränkningar som i vissa heterosexuella relationer finns enligt amerikansk forskning i ungefär samma utsträckning i homosexuella förhållanden. Trots att det internationellt sett sedan länge finns såväl forskning om som insatser mot våld i lesbiska och manliga homosexuella relationer har problemet hittills inte uppmärksamats i någon större utsträckning i Sverige. Några av orsakerna kan vara att detta våld sannolikt är ännu mer dolt och skambelagt (för både offer och förövare) än mäns våld mot kvinnor. Det har inte förrän på senare tid blivit psykologiskt och ideologiskt möjligt att tala om problemen inom de homosexuellas organisationer. Regeringen har tagit initiativ till att forskning ska bedrivas på området även i Sverige.

Situationen för en lesbisk kvinna som blir utsatt för våld i sin relation kan vara särskilt utsatt och ensam. Förhållanden är ibland hemligt, vilket kan betyda ett begränsat socialt nätverk och att det inte finns någon möjlighet att få stöd från familjen. En del lesbiska kvinnor som blivit utsatta för våld av sin partner söker sig till kvinnojourerna och brottsofferjourerna, men kunskapen och beredskapen att ta emot dem på ett adekvat sätt varierar. I Stockholm finns som försöksprojekt en särskild brottsofferjour för homosexuella. Brottsföretagarna i Stockholm och Göteborg får särskild utbildning om homosexuellas brottsutsatthet. I samarbete med Sveriges Kvinnojourens Riksförbund (SKR) har Riksförbundet för Sexuellt Likaberättigande (RFSL) utarbetat en broschyr om våld i lesbiska relationer. Den tar bland annat upp likheter och skillnader mellan våld i hetero- och homosexuella relationer.

SAMMA MÖNSTER SOM I HETEROSEXUELLA RELATIONER

Mönstren när det gäller våld i lesbiska relationer liknar till stor del det vi känner till om våld i heterosexuella relationer. Till kuratorerna vid RFSL i Stockholm (rådgivning finns också i Göteborg och Malmö) söker sig många som har varit utsatta. Cirka 40 procent av samtalen till RFSL:s brottsofferjour rör relationsvåld. Det handlar ofta om en

tidigare partner som förföljer, trakasserar och hotar. Situationen har inte sällan föregåtts av återkommande misshandel och sexuell våld i förhållandet. Svårigheterna att ta sig ur ett lesbiskt misshandelsförhållande kan bero på ett stort mått av självförakt och nedbruten självkänsla, kanske efter lång tid av trakasserier. Det kan vara svårt att berätta för någon utomstående, till exempel på grund av rädslan för rykesspridning i den lilla krets som man ingår i. Ett annat hinder kan vara hot från partnern om ett avslöjande för familj eller arbets-kamrater. Även en del förövare söker sig till RFSU:s rådgivning. I samband med att kuratorerna föreläser om problemet i olika sammanhang brukar såväl offer som förövare ta kontakt för samtal efteråt.

Precis som i heterosexuella förhållanden är det sällan fråga om ömsesidigt våld – vilket ofta är en felaktig föreställning hos myndigheter – utan en makrobalans där den ena är förövare och den andra blir utsatt. Det finns från internationell forskning en del kunskap om förövarna, som ofta själva varit utsatta för kränkningar såväl under uppväxten som i vuxenlivet, och inte sällan haft psykiska problem och självmordstankar.

Utbildning och kunskap om våld i lesbiska relationer behövs i alla instanser – hälso- och sjukvård, socialtjänst, rättsväsende etc. Det förekommer till exempel inom hälso- och sjukvården att skador från våldtäkt i ett lesbiskt förhållande inte tolkas som sådana. Personal inser inte alltid vid samtal med en misshandlad kvinna att den ”väninna” som följt henne till mottagningen kan vara förövaren. Vad som också behöver uppmärksammas är att det även i lesbiska förhållanden finns barn som kan fara illa på grund av våld i relationen.

Våld mot kvinnor med funktionshinder

Våld mot kvinnor med funktionshinder har hittills inte uppmärksamats i någon större utsträckning i Sverige. Det kan delvis bero på att det finns ett psykologiskt motstånd mot att ta in att personer som redan är i en särskilt sårbar position också utsätts för kränkande handlingar. En del kvinnor med funktionshinder söker sig till kvinnojourer och brottsofferjourer, men det finns hinder i form av bristande tillgänglighet och otillräcklig kunskap om det specifika i dessa kvinnors

situation. Kvinnojourernas båda riksorganisationer uppmärksammar dock frågan och anordnar till exempel sommarkurser för kvinnor med funktionshinder som har varit utsatta för våld.

Det finns ingen kunskap om hur stor andel av de kvinnor som utsätts för våld som också har ett funktionshinder, eller omvänt, hur vanligt det är att kvinnor med funktionshinder blir utsatta för våld och kränkningar. Internationellt, och även i Sverige, anses det dock troligt att det är vanligare med misshandel bland funktionshindrade kvinnor än bland icke funktionshindrade. Det beror dels på att de funktionshindrade kvinnornas situation i sig ofta är mer utsatt på grund av att de är mycket beroende och isolerade, dels på att det är svårare för dem att både söka och få hjälp. Skam och rädsla hindrar dem också från att berätta om sin belägenhet och deras trovärdighet kan vara ifrågasatt, till exempel när det gäller förståndshandikappade kvinnor. För den kvinna vars funktionshinder också är ett kommunikationsproblem blir det särskilt svårt att redogöra för vad hon varit utsatt. Vissa funktionshindrade visas dessutom i miljöer (instititioner och sjukhus) som underlättar övergrepp, och många behöver hjälp i intima situationer. När våldet och övergreppen begås av en person som kvinnan är beroende av i sin vardag är situationen särskilt gryn och utsatt, antingen det är fråga om partner eller personal.

Forum Kvinnor och Handikapp är en förening som arbetar med frågor som rör kvinnor med funktionshinder. Den verkar bland annat för att motverka alla former av diskriminering och våld riktade mot dem. I en nyligen publicerad kartläggning konstateras att våld och kränkningar mot kvinnor med funktionshinder förekommer i hemmet, på institutioner samt i offentlig miljö. Förövarna är oftast män – nära anhöriga, personal (tjänstemän, läkare, vårdpersonal – även kvinnlig –, personliga assistenter, chaufförer), medpatienter/andra boende, tillfälliga bekanta och okända. Våld förekommer också mellan funktionshindrade, exempelvis utvecklingsstörda par.

Internationellt har man delat in våld och kränkningar mot funktionshindrade i två kategorier – aktiva och passiva. Aktiva kränkningar är fysiskt och sexuellt våld, känslomässiga kränkningar som hån, förtöjlighet, trakasserier etc. Till aktiva kränkningar hör också medvetet felaktig medicinering, begränsning av rörelsefrihet och

ekonomisk kontroll/utnyttjande. Passiva kränkingar är fysisk försumelse och känslomässig negligerig etc.

HANDIKAPPAD OCH MISSHANDLAD - DUBBELT PROBLEM

För en funktionshindrad kvinna kan våldet och förödmjukelsen sägas drabba dubbelt. Det förstärker den känsla av underläge som hennes handikapp kan innebära och riskerar att underrinera hennes självkänsla. I de exempel som återges i den svenska undersökningen förekommer att de män som utövar våldet riktar det mot kvinnans svagaste punkter, där hennes funktioner är nedslagna. De tvingar henne utföra sådant hon inte kan, lämnar henne utan hjälp, tar ifrån henne rullstolen, flyttar om så att kvinnan som är synskadad blir desorienterad, får kvinnan med balansproblem att tappa balansen etc. Kvinnan tar kanske själv på sig skulden för att hon med sitt funktionshinder är till "besvär" för mannen och inte kan leva upp till hans förväntningar.

Ett förslag, som förs fram i rapporten, är att det borde finnas särskilda stödpersoner som våldsutsatta kvinnor med funktionshinder kan vända sig till för att få råd och hjälp. Information om var man kan söka hjälp måste också vara tillgänglig för personer med funktionshinder. Det påpekas att noggrannhet i valet av personliga assistenter är av stor betydelse och att det kan vara klokt att den funktionshindrade alltid har minst två assistenter. Det är också viktigt att det görs uppföljningar av hur kontakten fungerar, i synnerhet om en nära anhörig anställs som assistent. Vidare tas upp att det behövs stöd i relationen och omsättningen för par där någon av de tidigare friska partnerna genom sjukdom eller olycksbändelse blir funktionshindrad.

Våld mot äldre kvinnor

I början av 1990-talet gjorde Socialstyrelsen en undersökning om våld och övergrepp mot äldre. Enkäter besvarades av personal inom hemtjänsten, vårdcentraler, akutmottagningar, dagcentraler för demens samt överförmyndare. Enligt enkäten var de gamla som utsatts för övergrepp av olika slag ofta kvinnor med fysiska och/eller psykiska handikapp som bodde ensamma och hade få kontakter med andra människor.

Den som utsatte den gamla för övergrepp var ofta en manlig familjemedlem, även om det i parförhållanden också kunde vara kvinnan som utsatte sin make för övergrepp eller vanvård av olika slag. En missbrukande son, som utsatte sin mamma för hot och våld, var en vanlig konstellation. Det vanligaste skälet till hot och våld var att tillvinga sig pengar eller något annat från den gamla. Andra orsaker till övergreppen var familjekonflikter. Socialstyrelsen tog också upp följande aspekter: tidigare våld från mannen riktat mot kvinnan kan fortsätta upp i hög ålder och vuxna barn som själva under uppväxten blivit utsatta för kränkingar av en förälder kan hämnas då föräldern åldras.

Våld och övergrepp mot äldre är till stora delar ett dolt problem. I rapporten föreslogs ökad kunskap för att den personal som möter äldre ska lära sig upptäcka när övergrepp förekommer samt kunna hantera detta på ett adekvat sätt. Vidare föreslogs ökad information, stöd till anhöriga samt olika möjligheter för gamla att söka och få hjälp – kontaktpersoner för äldre, krisgrupper, jourplatser, telefonjour med mera.

Våld mot kvinnor med missbruksproblem

Missbrukande kvinnor får illa på många sätt. De utsätts ofta för våld men har svårt att begära och få hjälp och gör sällan polisanmälan. Det finns internationella undersökningar och erfarenheter från missbrukarvården i Sverige som pekar på att kvinnor med missbruk är de som utsätts för det grövsta våldet. De har också starkast beroende till de män som misshandlar och är dessutom den grupp som får minst stöd från samhället.

Kvinnor med aktivt missbruk kan oftast inte få hjälp med skyddat boende i kommunala kriscentra för misshandlade kvinnor eller vid ideella kvinnojourer, eftersom de kan vara störande för andra kvinnor och barn som vistas där. Även om medvetenhet om behovet finns på flera håll i landet, är det svårt att hitta metoder och lösningar. Ofta är underlaget inte tillräckligt för att en kommun ska kunna driva en egen verksamhet för dessa kvinnor. I Stockholm planeras dock en

sådan, i ett samarbete mellan frivilligorganisationen Länkarna och den ideella kvinnojouren Alla Kvinnors Hus.

Jour- och stödgrupp för missbrukande kvinnor

Föreningen Länkarna i Johanneshov i Stockholm bygger upp ett säkerhetsprogram för våldsutsatta kvinnor som består av tre delar: en kvinnojour för missbrukande kvinnor, en kurs för utsatta kvinnor samt ett utbildningsprogram för män som brukar våld i sina relationer.

Kursen ”Nyckelknippan” riktar sig till våldsutsatta kvinnor som diskuterar hur den våldsamma relationen är uppbyggd och vilka möjligheter som finns att ta sig ur den. Kursmaterialer bygger på ”Makt- och kontrollcirkeln”, som är en sammanfattning av 400 våldsutsatta kvinnors analys av sin egen situation.

I Södertälje arbetar socialtjänsten med särskild gruppverksamhet för missbrukande misshandlade kvinnor. Inom enheten för missbrukarvård har ett kvinnoperspektiv lyfts fram, vilket även innebär mer fokus på misshandlade kvinnor med överkonsumtion eller missbruk av alkohol och droger. Här finns en stödgrupp som syftar till drogfrihet och nykterhet samt stärkt självkänsla och höjd livskvalitet.

kapitel 7.

Att uppmärksamma relationsvåld på arbetsplatser

Våldsutsatta kvinnor kan få problem med att sköta sitt arbete, med hög sjukfrånvaro, svårigheter att koncentrera sig, psykisk belastning etc.

Chefer och medarbetare kan tidigt upptäcka tecken på problem och ge stöd.

Arbetsplatsen är ett viktigt forum för diskussioner om jämställdhet och mäns våld mot kvinnor.

Att på arbetsplatser uppmärksamma effekterna av våld i hemmet borde vara av intresse för både arbetsgivare och fackliga organisationer. Relationsvåld svarar för en hel del sjukskrivningar och skapar problem för såväl den enskilde som medarbetarna på arbetsplatsen. För en del våldsutsatta kvinnor kan det bli en ytterligare börd och belastning att upprätthålla skenet och kämpa för att klara sitt arbete, trots återkommande frånvaro och stark press. I sådana situationer kan det vara en lättad att få stöd och förstärkelse på arbetsplatsen. I en kanadensisk intervjuundersökning nämns problem som brist på koncentration och kreativitet, ständig frånvaro på måndagar efter misshandel under helgen och ständigt trötthet beroende på sömnbrist. Kvinnan har också lätt för att falla i gråt och visar aggressivitet som går ut över medarbetare och underställda. Hon har också ständiga skuld känslor för jobbet. Ett annat problem är utebliven karriär på grund av att mannen "märker" henne inför utvecklings-samtal eller arbetsintervjuer och hon kan också ha svårigheter att tala på möten som effekter av misshandeln.

I Sverige har det hittills inte gjorts några samlade insatser för att ta upp det ansvar som arbetsgivare och fackliga organisationer kan och bör ta för att bidra till att förebygga problemen och ge stöd när de uppstår. Sådana insatser har däremot under senare år gjorts i bland annat USA och Kanada. De federala myndigheterna i USA har publicerat handböcker och riktlinjer riktade till statliga och andra arbetsplatser. Böckerna innehåller fakta och upplysningar om hur arbetsgivare och kollegor kan bemöta och stödja kvinnor som är utsatta för våld i hemmet. Bland annat konstateras att tystnad kring problemet våld mot kvinnor är liktydigt med ett accepterande. Handböckerna innehåller också information och uppmärksamhet till de drabbade.

Arbetsgivare uppmannas att anordna utbildning och information om våld i nära relationer för chefer och övrig personal. Genom att sätta upp anslag med information om var man kan söka hjälp och genom artiklar i personaltidningar kan man sprida information om problemet. Frågan om relationsvåld bör alltid beröras när man tar upp frågor om stresshantering. Det påpekas att man bör vara medveten om att det kan finnas såväl drabbade som förövare närvarande då

man tar upp dessa frågor.

När det gäller det personliga stödet till våld utsatta kvinnor poängteras att det inte finns några enkla lösningar samt att man som utanförstående måste granska sina egna värderingar, attityder och fördomar. I mötet med den drabbade gäller det i första hand att ha och visa tilltro till kvinnans berättelse och egna bedömningar, att lyssna, stärka och bekräfta. Hon behöver få veta att hon är en värdefull medarbetare, att våldet inte är hennes fel samt att det råder full sekretess. Hon behöver mötas med omsorg och förståelse, men inte få några direkta råd. Kvinnans egna beslut ska respekteras och stödjas, hon ska inte klandras eller fördömas och stöd och hjälp ska inte villkoras. Det sägs vidare att kvinnan också behöver få stöd i form av flexibilitet i sin arbetssituation, samtidigt som problemen i arbetet behöver diskuteras.

kapitel 8.

Manliga nätverk, kriscentra och behandlings- program för män

För att förebygga mäns våld mot kvinnor måste manlighetens innebörder och uttryckssätt samt maktfördelningen mellan kvinnor och män i samhället diskuteras och förändras.

Unga män måste tidigt få tillfälle att reflektera över föreställningar om manlighet och öva upp sin empatiska förmåga.

Män som utövar våld behöver hjälp att finna alternativ.

Trots strävan efter jämställdhet mellan kvinnor och män samt förändrade innebörder i manlighet och kvinnlighet finns traditionella manlighetsideal och en makrobalans mellan könen kvar i samhället. Inte minst i medierna förmedlas till pojkar och unga män att manlighet är förknippad med makt, råhet och fysisk styrka. Det saknas naturliga sammanhang där män samtalar om relationer, manlighet, självbilder, livskriser etc.

Några projekt har tagit fasta på detta och försöker skapa dialog om manlighetens innebörder, krav och möjligheter. På flera håll startas också särskilda centra dit män kan söka sig för krisbearbetning och psykologisk hjälp. Det finns behandling för män som brukar våld mot sina närmaste.

När det gäller de våldsbenägna männen och möjligheterna att påverka dem i positiv riktning finns en del kunskap och erfarenhet från forskning och praktisk verksamhet i så kallade påverkansprogram och liknande. Programmen bygger ofta på kognitiva teorier och är pedagogiska till sin uppläggning.

Gruppbehandling för att hitta alternativ

Ett antal så kallade påverkansprogram arbetar efter förebild från norska, amerikanska och kanadensiska behandlingsprogram. Några exempel är Frideborg i Norrköping, Fredman i Malmö och Utväg i Skaraborg, i samverkan mellan frivården och socialtjänsten respektive landstinger. Även frivilligorganisationen Länkarna i Stockholm bedriver sådan behandling i samarbete med frivården.

BEHANDLING INOM FREDMAN

Fredman är ett påverkansprogram inom frivården i Malmö för män som är dömda för våld mot kvinnor. Männen kan vara dömda till skydds-tillsyn, med eller utan föreskrift, villkorlig frigivning under övervakning, intensivövervakning med elektronisk fotboja eller behandling som alternativ till fängelse. Under de senaste åren har samarbete etablerats mellan frivården och socialtjänsten, så att också män som inte är dömda får tillgång till behandlingen. Män som deltar på eget initiativ har ofta hört av sig efter tidningsartiklar om behandlingen eller har

tagit del av en broschyr som bland annat finns på socialkontoren. Frivården och socialtjänsten står gemensamt för kostnaderna. För att få delta måste männen avhålla sig fullständigt från alkohol. Närvaron är obligatorisk och eventuell misskötsamhet vad gäller män dömda till kontraktsvård rapporteras till åklagare, domstol och övriga berörda myndigheter.

Behandlingen i Fredman sträcker sig över ett år, med en gruppträff i veckan och uppehåll över jul och nyår och en del av sommaren. Grupper startar fyra gånger per år, med upp till nio deltagare i varje och två gruppledare (en man och en kvinna, frivårdare med socionomutbildning och vidareutbildningar) som får psykologhandledning. I behandlingen ingår en introduktionsdel med föreläsningar på olika teman och en fördjupningsdel som går mer in på männens personliga attityder, beteenden och förhållningssätt. Under introduktionen tas följande teman upp: våld och aggressivitet, alkohol, relationer, kvinnligt, manligt, mänskligt samt sex och samlevnad.

BEHANDLING INOM UTRVÄG

Inom Utrväg i Skaraborg tar samordnaren för män kontakt med män som polisannälts för våld mot kvinnor för samtal som syftar till att bedöma deras vilja och förmåga till förändring och motivera dem till fortsatt kontakt och behandling. Parallellt med detta pågår polisutredning och frivårdens personutredning till tingsrätten. Tingsrätten kan på förslag från frivården döma mannen till skyddstillsyn under ett år, kombinerat med särskild behandlingsplan, så kallad kontraktsvård. Mannen döms då att delta i Utrvägs behandlingsprogram, men har ett alternativt fängelsestraff som kan verkställas om han missötar behandlingen. När det gäller dömda män ska frivården anmäla eventuell misskötsamhet till åklagare och Övervakingsnämnden. Män som döms till fängelse kan komma ifråga för utvägsprogrammet genom särskilda permisioner om de är placerade på den närbelägna anstalten. När männen går i grupp kan de parallellt ha enskilda samtal med samordnaren en gång i veckan. Även män som inte blivit dömda eller polisannällda kan delta i påverkansprogrammet.

Männen i Utrväg träffas i en psykologled öppna grupp en gång i veckan vid 20 behandlingsfall samt tre uppföljande träffar under

totalt ett års tid. Nya deltagare kommer successivt in och andra avslutar och detta innebär att männen är i olika faser i sin behandling. Det har visat sig ha terapeutiska fördelar. De som har kommit längre i sin bearbetning kan förmedla hopp och perspektiv till dem som just börjar och samtidigt få bekräftelse på att de själva har kommit en bit på väg i sin förändring.

UTBILDNINGSPROGRAM HOS LÄNKARNA

Föreningen Länkarna i Johanneshov i Stockholm bedriver i samarbete med frivården ett psykopedagogiskt utbildningsprogram med namnet ”Verktygslådan” för män som använder våld och förtryckande beteenden i sina nära relationer. Programmet har sin förebild i Kanada men har anpassats efter svenska förhållanden. Det är öppet för såväl missbrukare som icke missbrukare, dömda som frivilliga, och bedrivs i öppna grupper med ett rullande schema. Unikt för programmet är dels att det tar emot personer med missbruk, dels att det – likt förebilden i Kanada – också har kontakt med och ger stöd till de kvinnor som männen har en pågående relation med, med betoning på kvinnors nas skydd och säkerhet.

MÄN SOM SLÄR ÄR EN HETEROGEN GRUPP

Gemensamt för Fredman och Utrväg är att behandlingsgrupperna består av många olika slags män, från olika omständigheter, med olika utbildningsnivå och i olika åldrar. En del av männen lever i början av behandlingen kvar i den relation där de brukat våld, men många separerar under och efter behandlingen. Att blanda frivilliga och dömda har visat sig ha en positiv pedagogisk verkan. För de män som deltar frivilligt blir allvaret tydliggjort när de möter män som döms till fängelse för kvinnovåld. För de dömda minskar motståndet mot att gå i behandling när de ser att det finns män som frivilligt söker sig dit.

Enligt erfarenheter från behandlingen handlar våldet om både makt och vanmakt. De flesta män inser att de kan förhindra våld genom att prata om känslor och konflikter. För en mindre del av männen kan våldsbeendet betraktas som befäst i personligheten. Förändringsprocessen går i vågor, med framgångar och bakslag.

Erfarenheten visar att ju tidigare behandlingen sätts in, desto lättare är det att bryta våldsbeteende.

Kriscentra där män kan söka stöd och hjälp

Flera kommuner har kriscentra för män, som erbjuder ett professionellt stöd i samtal, individuellt och i grupp. Sådana finns bland annat i Göteborg, Gävle, Stockholm, Hanninge, Lund och Malmö. De drivs i stiftelseform eller i kommunal regi.

I Lund finns ett "Handlingsprogram mot våld i nära relationer" som omfattar tre olika kriscentra – för kvinnor, barn respektive män. De drivs i samverkan mellan de sju kommunerna i Mellerta Skånes polisdistrikt och Svenska kyrkan i Lund. Kriscentrum för män i Lund riktar sig bland annat till män som har svårt att kontrollera sin ilska, med fokus på våld mot partner och barn. Andra målgrupper är män i livskriser, separationskriser, våldnads- och umgängeskonflikter, fäder som vill förändra sitt föräldraskap samt män som är aktuella i barnvårdsärenden. Kriscentrum för män arbetar under sträng sekretess och med möjlighet för besökande män att vara anonyma. Kriscentrum ingår också i "Nätverket mot våld i familj" i Lund, som består av personal från professionella och ideella verksamheter som möter offer och förövare när det gäller våld i familjen. Via nätverket hänvisas män till kriscentrum.

Personal från centret bedriver dessutom ett omfattande utåtriktat arbete för att etablera samverkan med myndigheter och organisationer som möter män i kris. Vidare erbjuds handlednings- och utbildningsinsatser. Kriscentrum samverkar också med öppenvårdspsykiatri i Lund som remitterar män till Kriscentrum. Män som inte kan få hjälp vid kriscentrum tas emot vid öppenvårdspsykiatri.

Manliga nätverk för att motverka våld

Under senare år har det bildats flera manliga nätverk för att markera mäns generella avståndstagande till våld.

Manliga Nätverket är en partipolitiskt och religiöst obunden före-

ning som bildades år 1993 på initiativ av män i Rädda Barnens styrelse, som en reaktion mot våld och övergrepp utförda av män. Nätverkets medlemmar menar att det är avgörande att männen deltar i arbetet mot våld och för ökad jämställdhet. Män har en maktposition i samhället och våld är starkt förknippat med den manliga kulturen.

Manliga Nätverket vill främja jämställdhet genom att skapa en bred och öppen diskussion kring människans sätt att leva. Man vill inspirera män att reflektera över sig själva som män och konstarter och utveckla det positiva i manligheten. Nätverket vill öka kunskaperna om hur den bristande jämställdheten i samhället bidrar till att pojkar och män tar till våld. Det arbetar också för att män ska bli medvetna om våldets utbredning, orsaker och destruktiva konsekvenser. Nätverket uppmanar alla män att delta i arbetet mot våld, att säga ifrån vid hot om våld och att ingripa mot övergrepp.

I Rosengård i Malmö finns ett Manligt Nätverk bland invandrar-män med medlemmar som representerar femton invandrarorganisationer i stadsdelen. Nätverket ingår i Storstadsstyrelsens utvecklingsarbete för folkbildning, ökad demokrati och delaktighet, och verkar för diskussioner om familjestruktur, våld i familjen med mera. Syftet är bland annat att få till stånd en dialog mellan de boende och tjänstemännen i stadsdelen och skapa större delaktighet bland befolkningen. Arbetet med att öka integrationen innebär också att öka kunskapen om det svenska samhället, dess normer och värderingar. Nätverket anordnar seminarier om utanförskap, familjestruktur, könrolls-tänkande, mannens roll, fadersidentiteten i Sverige i förhållande till i ursprungslandet etc. Även mäns våld mot kvinnor behandlas i diskussioner mellan män och kvinnor.

Viktiga erfarenheter:

- För att förebygga mäns relationsvåld är det nödvändigt att ifrågasätta stereotypa mansideal, att synliggöra våldet samt lyfta fram mäns eget ansvar – både generellt och bland de våldsbenägne männen.
- Män som tar till våld är inte någon homogen grupp – såväl orsaker som möjligheten till förändring varierar.
- Det finns i dag framgångsrika behandlingsmetoder och det är viktigt att nå våldsbenägne män så tidigt som möjligt för att förändra deras beteende.
- Det finns ett generellt behov av möjlighet till krisbearbetning för män och samtal om relationer, existentiella frågor m.m.

kapitel 8.

Rättsprocessen vid våld och hot mot kvinnor i nära relationer

Endast en mindre del av våldet mot kvinnor i nära relationer leder till polisannmälan.

Mindre än hälften av dessa polisannonser går till åtal.

Under senare år har en rad förändringar i lagstiftningen införts för att underlätta bekämpningen av så kallade kvinnofridsbrott. Stöd till brottsoffer är prioriterat av statsmakterna och våldsutsatta kvinnor ska prioriteras högt inom rättsväsendets olika instanser.

Effektiva ingripanden mot våld och hot mot kvinnor i nära relationer bygger på samverkan och en välfungerande rättskedja, alltifrån tydlig dokumentation av skador, brottsplats och förhör, till snabba skyddsåtgärder, utredningar och lagföringar. För att öka kompetensen och effektiviteten i handläggningen har polisen på flera håll organiserat särskilda enheter för utredningar om våld i familjen. Syftet är att fler utredningar ska kunna leda till åtal än vad som hittills har varit fallet. Stora satsningar görs också för fortbildning av poliser.

Samordning av kompetens i Malmö

I Malmö polisdistrikt finns en särskild familjevårdsenhet. Enheten har hand om utredning av alla misstänkta fall av våld eller hot mot kvinnor i nära relationer, våldtäkter samt sexuella övergrepp mot barn. Utredarna får särskild utbildning och kvalificerad handledning och har tät samverkan med andra instanser. Samverkan med socialtjänsten har inneburit en större ömsesidig förståelse för varandras respektive roller och uppgifter.

Många utredningar avskrevs tidigare med motiveringen ”brott kan ej styrkas”. Målsättningen är nu att öka andelen polisannälda kvinnofridsbrott som leder till åtal, från tidigare 18 procent, till över dagens riksgenomsnitt. Det ska ske genom förbättrade förstahandsåtgärder, bevissäkring, effektivare utredningsarbete och snabbare lagföring. Sedan enheten startade har antalet polisannonseringar ökat och den andel som leder till åtal har också blivit större.

Annälan om kvinnomisshandel behandlas med förtur. Några av metoderna är att använda ett uppföljningssystem i samband med uttryckning till brottsplatsen (kallar varningsklockan), digitalkamera, åtgärdskort, särskilda blanketter för registrering av skador, för begäran om besöksförbud samt för annälan till socialtjänsten om barn som kan fara illa.

Erfarenheten visar att ärenden som rör relationsvåld skiljer sig

väsentligt från andra brottsutredningar. Mötet med såväl offer som misstänkt gärningsman kräver särskilda kunskaper och en djupare förståelse av problematiken. Offret lägger ofta skulden på sig själv och kan vara ambivalent till att medverka i utredningen. Att skapa en förtroendefull kontakt är en förutsättning för att hon ska våga berätta. Utredaren måste också kunna ställa svåra och personliga frågor. Många gånger kan det vara först vid det tredje förhöret som offret eller förövaren är beredd att berätta vad som har hänt och då kan det komma fram mer fakta som i sin tur kräver vidare utredning. Det tar ofta lång tid innan en kvinna berättar om det förekommit våldtäkt i relationen.

Ju effektivare och mer lyhört en utredning görs, desto längre tid tar den. Det är inte bra om utredningarna går för fort – kvinnan som blivit utsatt är kanske inte mogen att på en gång medverka i utredningen. Om hon inte vill det kan polisens uppgift vara att dokumentera så mycket som möjligt, så att uppgifterna finns som underlag om kvinnan senare återkommer. Arbetet är många gånger tungt, och det är lätt att misströsta om man inte har starkt stöd från ledning och arbetskamrater. Det är också viktigt att få möjlighet att genom handledning få avlastning och ökad kunskap om bennötandet.

Familjevårdsenheten är också ett kunskapscentrum och har samarbetat med andra polismyndigheter. Samtliga 50 poliser inom enheten har fått två veckors utbildning som hållits av sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Utbildningen har tagit upp kvinnomisshandel ur historiskt och teoretiskt perspektiv, bemötandet och det konkreta arbetet i enskilda ärenden samt egna upplevelser i samband med detta. Kunskap om lagstiftning och rättsväsende har också ingått. Påbyggnad sker med en fördjupningskurs om IO högskolepoäng. Utredarna vid familjevårdsenheten bedriver också utbildning om våld mot kvinnor för de poliser som gör uttryckningar.

Samordnare och prioritering i Västra Götaland

Med anledning av kvinnofridspropositionen utarbetade Polismyndigheten i Västra Götaland en handlingsplan för bekämpning av relations-

betingat våld mot kvinnor. Kvinnofridssamordnare finns både centralt och lokalt i varje närpolisområde. De ska inom sina respektive ansvarsområden självständigt och inom ramen för handlingsplanen driva frågor som rör våld mot kvinnor. Polisen i Urväg i Skaraborg prioriterar utredningar om misstänkta kvinnofridsbrott, gör en noggrann dokumentation samt återkommande hot- och riskbedömningar med uppföljande kontakter av ansvarig polis. Stratifiken över kvinnofridsbrott har förbättrats genom att alla relationsbetingade våldsbrott mot kvinnor vid dataregistring förses med sökordet ”våld mot kvinna”. Uppgift om i vilket närpolisområde brottet har begåtts anges också.

Direktiven i handlingsplanen ska genomgå alla polisär verksamhet. I planen fastställs vilka åtgärder som ska vidtas på brottsplatsen och i handläggningen samt vikten av noggranna hot- och riskbedömningar. Kvinnan ska också informeras om sina rättigheter och de skyddsåtgärder som samhället har att erbjuda. Då misstanke om brott inte föreligger upprättas ändå en minnesanteckning som förs in i en särskild liggare i respektive närpolisområde. Handlingsplanen följs noggrant upp kvartalsvis av kvinnofridssamordnarna.

Risk- och hotbilden mot kvinnan prövas och dokumenteras förtlöpande av den polis som handlägger ärendet. Om besöksförbud utfärdas eller om kvinnan får ett så kallat trygghetspaket har utredande polis ansvar för att var tredje vecka följa upp och stämma av med kvinnan hur det fungerar. Det leder ofta till fler anmälningar om brott mot besöksförbud.

Åtgärder för snabbare lagföring

På flera håll i landet har samverkan intensifierats och utredningstiderna kortats för att kvinnofridsbrott snabbare ska kunna föras till domstol. Exempelvis har man inom rättsväsendet i Hanninge gett våld mot kvinnor högsta prioritet, därefter kommer övriga våldsbrott samt i tredje hand brott med kortare fängelsestraff i straffskalan. En snabb och effektiv handläggning sker hos polis och åklagare samt av personutredare i frivården. Arbetet byggs på ett samarbetsavtal mellan de olika myndigheterna i rättsprocessen. Det finns en tät

samverkan mellan polis, åklagare, frivård och tingsrätt, socialtjänst och sjukvård samt kvinno- och mansjourer.

När en polisanmälan om kvinnomisshandel kommer in håller polisen inom någon dag förhör med parterna och meddelar socialtjänsten. Polisutredningen ska vara klar inom en vecka. Sjukvården gör en undersökning och uttärdar rättsintyg om kvinnans skador inom fem dagar. Åklagaren tar snabbt beslut om åtal på grundval av polisutredningen samt har delegation från domstol att begära personutredning och kalla till huvudförhandling. Frivården utför personutredning inom fem dagar, alternativt längre tid om det gäller kontraktsvårdsutredning. Tingsrätten har inrättat en särskild rotel för dessa ärenden och håller rättegångstider fria för dem. Det innebär att när ett kvinnofridsmål kommer upp till huvudförhandling i tingsrätten har det inte gått mer än högst fyra veckor sedan det misstänkta brottet begicks, och såväl bevisningen som vittnesuppgifterna är färska.

Erfarenheten visar att det med snabba handläggning är lättare att få fram uppgifter från de båda parterna. Genom det snabba agerandet från samhällets sida markeras också allvaret i brottet. Sedan projektet startade har anmälningarna om kvinnofridsbrott minskat i distriktet. Orsakerna är inte kända, men en teori är att den snabba lagföringen möjligen också kan ha en brottsförebyggande effekt.

Viktiga erfarenheter:

- Satsning på särskild kompetens, tillgång till handledning och återkommande utbildning för poliser som utreder familjevåld leder till effektivare handläggning och att fler anmälningar om våld mot kvinnor går till åtal.
- Det blir fler fällande domar för kvinnofridsbrott om det inte har gått för lång tid mellan brottet och domstolsprocessen.

kapitel 9.

Bred samarverkan för kvinnofrid

Våld mot kvinnor i nära relationer är ett folkhälsoproblem såväl som ett socialt och juridiskt problem.

Socialtjänsten, hälso- och sjukvården, rättsväsendet samt kvinno- och brotts- offerjourer berörs. Även elevvården, psykiatri, familjerådgivningen med flera kommer ofta i kontakt med problemet och dess konsekvenser.

Kartläggningar har visat att samarbetet mellan berörda instanser ofta inte fungerar samt att det finns okunskap om varandra:s uppgifter, arbete och ansvarsområden

Ofta är polisen, hälso- och sjukvården eller kvinno-/brottsofferjouren den första instans som får kännedom om kvinnomisshandel. De delar av rättsväsendet som berörs är polis, åklagare och domstol samt kriminalvård och frivård. Rättsväsendet har möjlighet att vidta olika åtgärder för att skydda kvinnan, såsom häkning av mannen, fängelse, besöksförbud och trygghetspaket. Inom frivårdens regi (och i samarbete med kommuner) finns på några håll påverkansprogram för våldsbenägna män. Inom hälso- och sjukvården undersöks kvinnan och hennes skador dokumenteras, rättsintyg utfärdas och möjlighet ges till rådgivande och bearbetande samtal. Socialtjänstens ansvar är att sörja för skydd och stöd för såväl kvinnan som barnen. Oavsett vilken instans som först kommer i kontakt med problemet ska en anmälan göras till socialtjänsten när det finns barn i familjen. Inom socialtjänsten finns ibland möjlighet till stödjande och bearbetande gruppsamtal för kvinnor och barn och i vissa fall för män. I några kommuner finns Kriscentra för kvinnor med hjälp och stöd samt skyddat boende. Ofta ges det konkreta stödet i ett akut skede av ideella kvinnojouren. Bred och effektiv samverkan mellan alla dessa instanser är av stor betydelse för bästa möjliga omhändertagande och handläggning.

Några exempel på samverkan

I rapporten beskrivs exempel på erfarenheter från bred myndighets-samverkan i Norrköping (Frideborg), en del av Västra Götaland (Utråg), Malmö stad och Stockholms län (Operation Kvinnofrid). Fler goda exempel på bred samverkan hade kunnat ges, men de som har valts finns med för att de har olika fokus och inriktning.

Det finns både likheter och skillnader mellan de beskrivna samverkansprojekten när det gäller initiativ, organisation och inriktning. Gemensamt är att de hade sin upprinnelse i Socialstyrelsens satsning på myndighets-samverkan i början av 1990-talet. Samtliga har också satsat på en eller flera tjänster som samordnare för kvinnofrid, men med olika organisatorisk placering och olika huvuduppgifter. I Stockholms län finns samordnaren hos polisen, i Malmö och Norrköping är samordnarna knutna till den kommunala förvaltningen

direkt under kommunstyrelsen och i Skaraborg finns samordnare med anknytning till Kommunförbundet och frivården. Stockholms län och Malmö stad kan tas som exempel på delvis olika utgångspunkter. I Stockholm har arbetet med Operation Kvinnofrid drivits på från högsta ledningen inom staden, länet och polisen, medan samverkan i Malmö framförallt vuxit fram på initiativ av dem som i de olika verksamheterna möter de våldsutsatta kvinnorna.

Erfarenheterna visar att utarbetande, förankring och politiskt fastställande av handlingsplaner för arbetet med kvinnofrid inom respektive myndighet är en central utgångspunkt för samverkan. Denna process är värdefull när det gäller att bygga upp nätverk och för att myndigheterna ska kunna ta del av och komplettera varandras kompetens på området.

Gemensamt för flera av dessa samverkansprojekt är att de tagit fasta på behovet av stöd och insatser till alla parter – kvinnan, barnen och mannen – i familjer där det förekommer våld. Tonvikten har lagts vid snabba informationsvägar, ett samordnat samt konsekvent bemötande och agerande av myndigheter. Centralt är också kompetenshöjning genom utbildningsinsatser till berörda yrkesgrupper. I några av projekten konkretiseras det gemensamma ansvaret i en delad finansiering av insatserna mellan berörda myndigheter. Alla har också opinionsbildning som ett viktigt inslag i verksamheten.

Frideborg – stöd, utbildning och samverkan

Norrköping har sedan länge haft aktiv samverkan mellan myndigheter och organisationer kring kvinnofrid. Frideborg är en permanent verksamhet inom Norrköpings polisdistrikt, med samverkan mellan socialtjänsten, frivården, polisen, sjukvården, åklagare och det ideellt drivna Kvinnohuset. Arbetet leds av en styrgrupp med representanter för kommunen, polisen, kriminalvården och landstinget. I en arbetsgrupp ingår polis, åklagare, landsting, kommunens socialtjänst och Kvinnohuset. Det finns handlingsplaner för socialtjänsten och polisen och för alla arbetsplatser inom sjukvården ska sådana utarbetas.

Fortlöpande utbildningsinsatser anordnas för personal inom förskola/skola, socialtjänst, polis och hälso- och sjukvård. Det finns gruppverksamhet för utsatta kvinnor och deras barn samt för våldsbenägna män.

FLERA SAMORDNARE

Socialtjänsten finansierar en tjänst som samordnare inom Frideborg och bekostar gruppverksamheten för kvinnorna med gruppledare från vuxenpsykiatri. En halvtidstjänst som samordnare för män bekostas av frivården. Kostnaderna för behandlingsgrupperna för män delas av frivården och socialtjänsten. En tjänst som barnsamordnare bekostas till hälften av kommunen och till hälften av länsstyrelsen.

Det finns också planer på att tillsätta en särskild samordnare för kontakten med unga våldsutsatta kvinnor. Bakgrunden är att Frideborg kommit i kontakt med många unga kvinnor (16-24 år) som blivit utsatta för våld i sin första längre relation med en man. De unga kvinnorna har ofta ett större behov av människors bekräftelse och känner en större osäkerhet i sin identitet än de äldre kvinnorna. I samordnarens uppgifter ska också ingå att arbeta utåtriktat med information till skolor, fritidsgårdar, universitet och ungdomsmotagningar.

STÖD TILL KVINNOR, MÄN OCH BARN

Kvinnosamordnaren i Frideborg tar kontakt med kvinnor i samband med polisanmälan om kvinnofridsbrott, misshandel, olaga hot, ofredande, hemfridsbrott och olika sexuella brott. År 1999 ville 36 procent av samtliga berörda kvinnor ha någon form av kontakt med Frideborg. Det kommer relativt få hänvisningar till Frideborg från socialtjänsten och sjukvården.

Det enskilda stödet till kvinnorna kan vara att förmedla kontakt med olika instanser inom socialtjänst och rättsväsende. Det handlar också om kris- och stödsamtal samt att motivera kvinnorna att delta i gruppverksamhet. Det finns två parallella slutna kvinnogrupper med åtta deltagare i vardera, som träffas 1-5 gånger. Gruppledarna kommer från en psykiatrisk öppenvårdsmottagning och får kontinuerlig handledning. Inom Frideborg finns det även ett behandlings-

program för män med två parallella grupper. Det finns också individuellt stöd och grupper för barn som lever i familjer med våld.

Verksamheten med stödgrupper för kvinnor och behandlingsgrupper för män inom Frideborg utvärderades år 1997. Både kvinnor och män uttryckte i utvärderingen behov av fortsatt stöd efter genomgångna program. De önskade ytterligare bearbetning och mer förståelse för sig själva och bakomliggande orsaker till misshandelsförhållanden. I de fall där kvinnan och mannen fortsatte att leva tillsammans hade de också behov av hjälp med relationen.

De flesta av kvinnorna hade innan de deltog i gruppverksamheten mått mycket dåligt, såväl fysiskt som psykiskt. De led av depression, nervositet, mardrömmar, sömnsvårigheter, rädsla, ångest, krampor, magmärtor, viktninskning med mera. De ansåg också att barnen påverkats negativt av situationen. Samtliga intervjuade kvinnor upp-gav att de efter gruppsamtalen sov bättre och inte var lika nervösa, rädda och deprimerade, även om de på olika sätt – psykiskt och fysiskt – ändå led av sviter efter mishandeln. De tyckte att de orkade med barnen mer och även barnen mådde enligt mödrarna något bättre.

För männens del hade deltagandet i behandlingsprogrammet enligt utvärderingen över lag varit positivt. De intervjuade upp-gav att det hade medfört att våldet upphört, att deras självkänsla hade ökat samt att deras relation till kvinnor var bättre. De ansåg också att de hade fått bättre relationer till sina barn.

Konsekvent ingripande i Utväg

Utväg är en permanent verksamhet, med Kommunförbundet Skaraborg som huvudman, för samverkan mellan kommunernas socialtjänst, polis, åklagare, frivård, hälso- och sjukvård och ideella kvinnohus och kvinnojourer. Olika verksamheter för kvinnofrid samfinansieras av kommunerna, landstinget och staten/kriminalvården. Utväg leds av en styrgrupp med chefer från berörda myndigheter. De teoretiska utgångspunkterna och de olika delarna i arbetet finns dokumenterade i en antologi.

Strävan i Utväg är att fler kvinnor ska göra polisansökan och fler

anmälningar ska leda till åtal, bland annat genom snabb och effektiv handläggning inom rättsväsendet samt utbildning av poliser. Grundtanken är att en snabb reaktion gentemot de våldsamma männen – med förhör, gripande och information om möjligheter till positiv förändring – ökar deras motivation att ta emot hjälp för sitt beteende.

Handlingsprogram finns utarbetade för polis och åklagare, inom socialtjänsten i en del kommuner samt inom vissa delar av hälso- och sjukvården. Inom socialtjänstens och sjukvårdens olika enheter ska det finnas särskilt utbildade ansvariga kontaktpersoner för våldutsatta kvinnor.

TÄT SAMVERKAN MED POLISEN

De tre samordnarnas arbete sker i nära samarbete med polisdistriktets kvinnofridsamordnare. Den manliga samordnaren bekostas av frivården, medan kosnaderna för den kvinnliga samordnaren delas mellan kommunerna i kommunförbundets länsavdelning i Skaraborg. Samordnaren för barn finansieras under tre projektår med externa medel. Kosnaderna för gruppverksamheten för män betalas gemensamt av landstinget och frivården, medan landstinget bekostar grupperna för kvinnor och barn (de senare inom ramen för ordinarie BUP-verksamhet). Att alla berörda instanser tar ekonomiskt ansvar för såväl samordning som verksamhet är en styrka – det ger uttryck för att det är ett samhällsproblem som alla måste ta på största allvar och dela ansvaret för. Alla myndigheter svarar också för kunskaps- och metodutveckling och för att påverka attityder inom sin egen verksamhet.

En gång i veckan träffar samordnarna polisen och går igenom vilka anmälningar om våld i nära relationer som har kommit in (varje år görs det mellan 250 och 300 sådana polisansmälningar i distriktet).

GRUPPER FÖR STÖD OCH BEHANDLING

Grupperna för både kvinnor och män leds av handplockade ledare (psykologer/socionomer med terapeutisk vidareutbildning, två ledare per grupp) som arvoderas per timme. De får gemensam handledning, vilket ses som en viktig princip. Det har betydelse bland annat för att vidga perspektiven och för att eventuella parallellprocesser, där

gruppledarna kan tendera att starkare identifiera sig med ena parten, kan tas upp till bearbetning och diskussion. Grupperna för barn ingår i barn- och ungdomspsykiatriens ordinarie verksamhet. Det stora flertalet män som har genomgått behandlingen har enligt uppföljning i brottsregistret inte återfallit i anmälda kvinnofridsbrott.

Samsyn och samtidiga insatser i Malmö

I Malmö har initiativ till samverkan mellan olika berörda instanser tagits från olika håll – från kuratorerna inom kvinnosjukvården, socialtjänsten, polisen och kriminalvården. En kartläggning visade att det fanns brister och ömsesidig missstro i samarbetet myndigheter emellan i dessa frågor. De drabbade kvinnorna fick inte tillräcklig hjälp och det saknades också ett barnperspektiv i arbetet. På grundval av kartläggningen gav Valfärds- och folkhälsokommittén år 1998 stadens förvaltning i uppdrag att utarbeta ett handlingsprogram för insatser vid våld mot kvinnor, som sedan antagits av kommunfullmäktige. För att leda genomförandet tillsattes en styrgrupp med chefer inom socialtjänst, polis, kriminalvård och sjukvård. En samordnare med placering i en stadsdelsförvaltning har hållit i trådarna. Handlingsprogram har formulerats även inom polisen och åklagarväsendet. I samtliga program ligger en stark betoning på vikten av helhetssyn och samverkan, förebyggande åtgärder och kunskapsutveckling på området.

KRISCENTRA

I Malmö finns ett kommunalt Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Stöd till barnen ges också i en gruppverksamhet som vuxit fram ur erfarenheter av arbete med barn till missbrukande föräldrar. Kriscentrum för män i kommunal regi ska erbjuda professionell rådgivning, krisbearbetning och samtalsbehandling. Inom frivården finns också påverkansprogrammet Fredman.

BRED SAMVERKAN

Ett stort antal aktörer med erfarenhet av mötet med misshandlade

kvinnor har varit involverade i arbetet med stadens handlingsprogram. Dessa är socialsekreterare, poliser, kuratorer från sjukvården, kriminalvården, åklagare, advokater, kvinnojour, brottsofferjour, BRIS med flera organisationer; forskare samt enskilda professionella från olika länder. Att så många engagerade personer deltagit har varit grundläggande även för det fortsatta arbetet med att genomföra handlingsprogrammet.

En samverkansgrupp för kvinnofrid med bred sammansättning träffas regelbundet minst tre gånger per halvår för fortbildning, diskussioner och erfarenhetsöverföring. Gruppen består av 35-40 representanter för socialtjänst, sjukvård (primärvård, kvinnoklinik, barnpsykiatri och vuxenpsykiatri), utbildning, polis, kriminalvård, åklagare, kriscenter för kvinnor, kvinnojouren och brottsofferjouren. Den har också ansvar för genomförande av handlingsprogrammet i sina olika delar. Socialtjänstens representanter i gruppen (två socialsekreterare från varje stadsdel samt socialjouren och familjerätten) fungerar som kontaktpersoner gentemot andra myndigheter. Inom polisen finns en familjevårdsenhet som har hand om utredningen av alla fall av våld i familjen samt sexuella övergrepp.

En yrkesgemensam handbok har också tagits fram på grundval av diskussioner i ett tiotal arbetsgrupper med företrädare för många berörda verksamheter. I handboken beskrivs olika yrkesgruppers professionella ansvar och yrkesroll samt olika verksamheters mål, arbetsuppgifter och rutiner, när det gäller våld mot kvinnor. Den breda representationen har varit en fortbildnings- och utvecklingsprocess som tagit till vara de medverkandes kunskap och erfarenhet. Det ger också en bred förankring för frågorna i de berörda verksamheterna.

Operation Kvinnofrid – samverkan, opinionsbildning och utbildning

Operation Kvinnofrid är en samverkan mellan Stockholms stad, Stockholms läns landsting, polismyndigheten i länet samt länsstyrelsen. Projektet syftar till opinionsbildning och kompetenshöjning i arbetet avseende våld mot kvinnor.

I opinionsbildningen markeras att våld mot kvinnor är ett brott som samhället inte tolererar och som alla behöver hjälpas åt för att bekämpa. Ett av målen är att öka allmänhetens kunskap och förståelse för problemen. Man vill också visa att det är rätt att ingripa genom att göra en anmälan om man får kännedom om att kvinnor blir utsatta för våld eller att barn lever i en familj där våld förekommer. Målet är också att påverka politiker, debattörer och massmedier att fokusera det samhällsproblem som mäns våld mot kvinnor utgör, för att åstadkomma en förändring såväl kort- som långsiktigt.

För berörda yrkesgrupper inom polisen, hälso- och sjukvården samt socialtjänsten med flera är målet dels ökad kunskap och kompetens, dels ökad samverkan – för ett bättre bemötande och en effektivare handläggning. För de drabbade kvinnorna och barnen är målet ett tidigt ingripande, gott omhändertagande, skydd och stöd. Målet berättande de våldsamma männen är att genom rättsliga åtgärder hindra fortsatt misshandel och motivera dem till behandling.

MYNDIGHETSSAMVERKAN

Polismyndigheten i Stockholms län står för en samordnatjänst för arbetet inom Operation Kvinnofrid. En arbetsgrupp med representanter från polisen, Stockholms stad, landstinget och länsstyrelsen sköter planering, fördelning och genomförande av det konkreta arbetet. En styrgrupp med chefer från samma myndigheter, från åklagarmyndigheten i länet samt även representanter från några statliga myndigheter leder arbetet. Det finns också referensgrupper med samverkansgrupper från länet, ideella organisationer som Kvinno- och brottsofferjourer, mansjourer samt Manliga Nätverket.

Inom ramen för arbetet görs dels myndighetssammansatta insatser, som upplysningskampanjer riktade till allmänheten och framtägning av informationsmaterial, dels myndighetsspecifika insatser, som utarbetande av handlingsplaner och utbildningsinsatser. De återkommande affischkampanjerna och materialproduktionen har bekostats genom bidrag från kommunerna i länet, landstinget, länspolismyndigheten, länsstyrelsen, statliga myndigheter, stiftelser och näringslivet. Utbildning för olika yrkesgrupper anordnas inom respektive myndigheter. Fastställda handlingsplaner finns inom polismyndigheten och i

Stockholms stad. Operation Kvinnofrid har tagit fram skriftligt material om våld mot kvinnor, såväl mer omfattande fakramaterial riktat till personal, som broschyren, folderar och tidningsblagor riktade till allmänheten. En särskild folder riktar sig till konårsflickor.

Operation Kvinnofrid har genomfört flera annonskampanjer. Temat för den första kampanjen var att våld mot kvinnor är ett brott som ska bekämpas. Den andra kampanjen fokuserade på att våld mot kvinnor är alla mäns ansvar. Barnen och deras situation då pappa slår mamma var temat för den senaste kampanjen. Kampanjerna har fått relativt stor uppmärksamhet, inte minst i medierna, och i viss mån också lett till starka polariseringar i debatten rörande hur budskapet har utformats och förts fram. Telefonintervjuer med ett representativt urval stockholmskushåll visade att 78 procent uppmärksammar den senaste kampanjen. En femtedel av de tillfrågade ansåg att deras kunskap och medvetenhet om problemet hade ökat. Lika många ansåg att deras handlingsberedskap på området hade höjts till följd av kampanjen.

Inom stadsdelsförvaltningarna sker en omfattande utbildning av resurspersoner. Staden har ett kommunalt Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Inom polismyndigheten har ett tusental poliser fått en dags utbildning om kvinnofrid. Förutom tjänsten som central samordnare finns också i polismästardistriktet ett nätverk av samordnare för frågor om kvinnofrid, vilka har ansvar för fortsatta utbildningsinsatser. Interna kartläggningar har visat att arbetsätten och kompetensen fortfarande varierar starkt mellan polisdistrikten och olika organisatoriska och andra lösningar diskuteras. Inom landstinget har intresserad personal fått ansöka om att få fortbildning på området och mellan 400 och 500 personer har deltagit i Rikskvinnocentrumns utbildningar på två halvdagar. Förslag finns om att inrätta ett kansli för landstingets fortsatta arbete med kvinnofrid. Uppbyggnad av ett nätverk med kontaktpersoner i dessa frågor inom hälso- och sjukvården har också föreslagits.

Operation Kvinnofrid har också tagit initiativ till ett internationellt samarbete med städer i Finland, Italien och Storbritannien. En utbildningspärm och en metodhandbok för insatser för kvinnofrid har publicerats inom ramen för detta samarbete.

Viktiga erfarenheter:

- En eller flera samordnare med ansvar att vara samlande och drivande när det gäller samverkan, information och utbildning kring kvinnofrid är en förutsättning för att arbetet ska hållas levande och utvecklas.
- Handlingsplaner, som preciserar respektive myndighets ansvar och mål, är en grund för arbetet men måste också förverkligas och hållas aktuella.
- Samfinansiering av tjänster och verksamheter understryker och konkretiserar det gemensamma ansvaret.
- Central och lokal samverkan kompletterat varandra, ger grund för erfarenhetsöverföring, samsyn, ömsesidig respekt etc. mellan olika aktörer.
- Stöd och bearbetning/behandling enskilt och i grupper behövs för alla i familjen – den utsatta kvinnan, barn som bevittnat våld och mannen som utövat det.
- Våld i nära relationer är ett brott som behövs angripas med bred kompetens av många samverkande instanser och uppmärksammas i det lokala brottsförebyggande arbetet.

Mer information

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är en myndighet under Justitiedepartementet. BRÅ:s uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning och information inom det kriminalpolitiska området. BRÅ ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik.

Stöd till det lokala brottsförebyggande arbetet är en av BRÅ:s huvudduppgifter. Nyhetsbrevet Loopen – särskilt riktat till lokala brottsförebyggare – nås per e-post loopen@bra.se
Internetadressen till BRÅ är www.bra.se

På samma webbadress finns ansökningsblanketter och riktlinjer för dem som vill söka ekonomiskt stöd till lokala projekt. Där finns också en kontaktdatabas där ett stort antal lokala brottsförebyggande råd presenteras.

Tidigare utgivna idéskrifter:

- Idéskrift 1. Bygga upp lokalt brottsförebyggande arbete.
- Idéskrift 2. Kartläggning, problemanalys & prioriteringar.
- Idéskrift 3. Brottsförebyggande åtgärder i praktiken.
- Idéskrift 4. Utvärdering & dokumentation.
- Idéskrift 5. Brott på karta.
- Idéskrift 6. Grannsamverkan.
- Idéskrift 7. Brottsförebyggande arbete i skolan.
- Idéskrift 8. Lupp. En lokal uppföljnings- och prognosprocedur i problemorienterat arbete mot brott.

Annan litteratur/referenser

- Arnell, A. och Ekblom, I. (1999). ...och han sparkade mamma. Möte med barn som beivrar våld i sina familjer. Stockholm: Rädda Barnen.
- BRÅ (1994). *Våld mot kvinnor i nära relationer*. BRÅ-PM 1994:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- BRÅ (2000). *Grov kvinnofridsbränkning*. En kartläggning. BRÅ-rapport 2000:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- BRÅ (2001). *Dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*. BRÅ-rapport 2001:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- JämO (2000). *JämOs handbok mot könsmobbning i skolan*. Stockholm: Jämställdhetsombudsmannen. Fritzes.
- Lindgren, M. m.fl. (2001). *Brottsoffer – från teori till praktik*. Stockholm: Jure.
- Lundgren, E. m.fl. (2001). *Slagen dam*. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning. Umeå: Brottsoffermyndigheten, Uppsala universitet. Fritzes.
- Metell, B., red. m.fl. (2001). *Barn som ser pappa slå*. Stockholm: Förlagsuset Gothia AB.
- ROKS och KSAN (2000). *Elden är lös – metodbok för tjej- och kvinnojourer*. Stockholm: Riksorganisationen kvinnojourer i Sverige och Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol- och narkotikafrågor.
- Socialstyrelsen (1998). *Våld mot kvinnor – män i kris*. Hur kvinno- och mansjourer arbetar. SoS-rapport 1998:6. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2001). *Våga se – kunna handla*. Utväg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2001). *Våldutsatta kvinnor*. Ett utbildningsmaterial för hälso- och sjukvårdens personal. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2001). *Våldutsatta kvinnor*. Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens personal. Stockholm: Socialstyrelsen.

Malmö stad (2001). *Yrkesgemensam handbok*. För personal som möter kvinnor utsatta för våld eller hot, barn som upplever våld i familjen samt män som utövar våld mot närstående kvinnor. Malmö: Malmö stad.

Övrigt

PORTAL OM KVINNOFRID PÅ INTERNET

Socialstyrelsen, länsstyrelserna samt BRÅ och flera andra myndigheter inom rättsväsendet planerar att inrätta en portal på Internet om kvinnofrid under år 2002. Portalen ska fungera som ett gemensamt informations- och resurscentrum om våld mot kvinnor till stöd för bland annat myndigheter, handläggare, kvinno- och brottsofferjourer och utsatta kvinnor. Portalen kommer att kunna nås via Socialstyrelsens webbplats: www.sos.se

